

Nikola Milovančev
Martinska ulica, Ljubljana (Slovenija)
nikola.milovancev@telemach.net

Primljeno/Received: 5. V. 2023.
Prihvaćeno/Accepted: 1. VII. 2023.
Rad ima dvije pozitivne recenzije
Izvorni znanstveni rad
Original scientific paper
DOI: <https://doi.org/10.47325/zj.6.7.3>

UDK 323.281(497.5)

DALMATINSKI JUGOMONARHISTI U DOKUMENTIMA OZNE-e I UDBE-e

**Dr. Čedomilj Medini, dr. Vlade Matošić,
Slavko Arneri, Vojin Arambašin**

Sažetak: U ovom članku objavljeni su dokumenti komunističkih organa „Odjeljenje za zaštitu naroda” (OZNA) i „Uprava državne bezbjednosti” (UDBA) iz Dalmacije, koji se odnose na period 1937.-1951. Do sada su dokumenti na tu temu objavljivani kao građa u zbirkama dokumenta dok je ovo pokušaj da se iznese nekoliko individualnih sudbina u komunističkom represivnom aparatu na kraju Drugog svjetskog rata i u periodu od nekoliko godina poslije njegovog završetka. Izabrani dokumenti prate sudbine nekoliko poznatijih osoba, koje su bile monarhističke i jugounitarističke političke orijentacije kako između dva svjetska rata tako i tijekom Drugog svjetskog rata na području Dalmacije.

Ključne riječi: jugonacionalizam, četništvo, Dalmacija, Drugi svjetski rat, poraće, OZN-a, UDB-a

Uvod

Ovaj članak donosi dokumente o dva čovjeka koji su bili poznati u političkom životu Dalmacije između dva svjetska rata (Šibenik i Split), kao i dvije osobe iz društvenog odnosno sportskog života Splita. Oni osim o njima govore i o drugim poznatim osobama međuratne Dalmacije. Tako se npr. osobito u građi o Vojinu Arambašinu navode mnoge osobe iz međuratnog kulturnog života Splita. Spominje se također veći broj poznatih imena iz oblasti književnosti i umjetnosti koji govore o Splitu u međuratnom razdoblju.

Dalmatinski jugonacionalisti iz prve polovice 20. stoljeća bili su pristaše stvaranja jugoslavenske države, unitarni monarhisti, podržavaoci srbijanske dinastije Karađorđević odnosno protivnici Austro-Ugarske. Njihovi stavovi počeli su dobivati na masovnosti u Dalmaciji od 1910. godine. Prva takva masovna manifestacija dogodila se u Splitu u ljeto 1910. godine, prilikom prolaska broda sa srbijanskim kraljevićem Aleksandrom, a opisao ju je Oskar Tartaglia u svojoj autobiografskoj knjizi „Veleizdajnik”.⁹¹² Aleksandar je sišao sa broda i incognito prošetao od rive do splitskog Pazara, a masa koja se bila skupila bez najave i mimo volje austrijskih vlasti, prepoznala ga je i počela je skandirati Aleksandru, na što su žandarmi skinuli puške sa ramena i sa otvorenim bajonetima navalili na okupljene, uz hvatanje, zadržavanje, hapšenje i popisivanje. No, prilikom polaska broda i dolaska do Sustjepanskog rta, ponovno su počeli pokličti „budućem jugoslavenskom kralju”, a „čitav položaj od tvornice Bettiza (cementara – op. a.) do Sustjepanske obale, pa tamo do Marjana, i vrha Marjana, zažari se od baklji i bengalske vatre, koje su pozdravljale mladog Karagjorgjevića.”⁹¹³ Dalji značajni polet i masovnost prema jugoslavenskoj ideji u Dalmaciji, posebno među nacionalističkom omladinom, pristalicama jugoslavenskog ujedinjenja, dobile su pobjedom nad Turskom u Balkanskim ratovima 1912 – 1913. godine. To jasno iskazuje spomenuti Bartulović: „Balkanski ratovi i veličanstvene pobjede Srba nad Turčinom, dali su najbolje sredstvo agitacije nacionalističkoj omladini.”⁹¹⁴ U svom romanu „Na prelomu”, Bartulović ilustrira ondašnje raspoloženje u Starom Gradu na Hvaru.

„Uz težake zadobili su karbonari brzo i većinu radnika. Teren im je tu bio težji. „Artišti”, kako su se u Staromgradu ponosno nazivali radnici, smatrali su sebe boljim staležem, daleko otmenijim od težaka. Bili su to sve mali obrtnici i njihovi pomoćnici; bez velikih radionica, već onako u dvoje ili u troje; jedan meštar i dva do tri garzuna, pa se i slobodno živjelo i slobodno radilo. Nedjeljom ili večerom, kada bi svršili posao, obukli bi se kao činovnici i polazili na šetnju ili u kavanu. Za razliku od težaka, svi su oni znali ponešto talijanski, naravno u onom pokvarenom venecijanskom dijalektu, što su ga u Dalmaciji podržavali još činovnici. Ali „artišti” su i to smatrali naročitom odlikom, pa ih je dobar dio zbog toga pripadao autonomaškoj stranci.

Već samo osnivanje Sokola djelovalo je na radnike nacionalno. Stipe Markić, brijač i narodnjak od starine, pa braća Sibe Violina, oba drvodjelci, i konačno Antun Vidović, koji se sa svojim dobrijanskim licem po cio dan vrzao od postolarnice do kovačnice i od brijača do stolara, zavrtili su ubrzo glavom i najokorjelijima. Već pri prvim manifestacijama za Srbiju išli su u povorci dugi redovi težaka i radnika, i vikali najbučnije pred žandarmeriskom stanicom i pred talijanskim udruženjem. Pobjeda kod Kumanova slomila je i Zvonkove sumnje. Na trećoj bakljadi on

⁹¹² Oskar TARTAGLIA, *Veleizdajnik (moje uspomene iz borbe protiv crno – žutog orla)*, Tiskara i litografija C. Albrecht (D. Šrepl), Zagreb-Split, 1928., str. 17-18.

⁹¹³ TARTAGLIA, str. 18.

⁹¹⁴ Niko BARTULOVIĆ, *Od Revolucionarne Omladine do Orjune*, Direktorijum Orjune, Split, 1925., str. 25.

je među prvima nosio grubo sašivenu srpsku zastavu, koju je cijelog popodneva sam kod kuće sastavljao, i klicao tako zanosno i tako smiono, da su ga još iste večeri žandari zatvorili.”⁹¹⁵

Jugoslavenska ideologija je već bila sazrela i uvelike uhvatila korijenja na prostorima naseljenim južnoslavenskim stanovništvom, posebno u Dalmaciji. Vrhunac izražavanja jugoslavenske solidarnosti na prostoru Austro-Ugarske, naročito u Dalmaciji, svakako su bile velike javne manifestacije u Splitu i Šibeniku kojima su pozdravljane pobjede crnogorskog, srpskog i bugarskog oružja protiv Turaka u Prvom balkanskom ratu 1912. godine.⁹¹⁶

Poslije Prvog svjetskog rata i stvaranja Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca, dodatni zamah jugonacionalističkoj ideji u Dalmaciji, ali i na Kvarneru, dala je okupacija velikog dijela tih krajeva od strane vojske Kraljevine Italije. Oslonac obrane od talijanskih aspiracija mnogi ljudi su vidjeli u snažnoj državi koja će se tim težnjama oduprijeti. Tu ideju podržavao je veliki dio intelektualaca okupljenih oko Nike Bartulovića, braće Angjelinović i drugih. Početni zanos novom državom je bio velik (npr. Smiljana Angjelinović,⁹¹⁷ najmlađa od braće i sestara Angjelinović, rekla je autoru ovog članka u razgovoru u svom domu u Splitu, 2. veljače 1989, da je na osnivanje Orjune (JNNO) 1921. godine išla cijela obitelj, pa i ona, tada u 14. godini života).

Rezimirajući ulogu mnogih jugonacionalista u kulturnom i društvenom životu Dalmacije, naveo bi razmišljanje Ivana Boškovića o Niki Bartuloviću: „Rijetke su studije, portreti, komentari i kritičke ocjene njegova djela, svojevremeno u samom žarištu interesa, danas prekrivena prašinom povijesnog zaborava, neistražena i nedovoljno vrednovana. Razlozi tomu nisu jednoznačni; uz one koji se odnose na skromnu vrijednost književnih stranica, dio ih treba potražiti u Bartulovićevu političkom djelovanju – radikalno-integralističkoj ideologiji monarhističkog jugoslasenstva te kasnijem apologetstvu četništva (...)”⁹¹⁸ Slična sudbina, koja je zadesila književni i društveni rad Bartulovića, pratila je i mnoge druge. Promjene političkih prilika dovele su do toga je uspomenu na mnoge od njih prekrivio veo zaborava (ili su prekriveni velom zaborava) u periodu od 1945. do 1990. Stjecajem okolnosti, do promjena u tom pogledu nije došlo ni poslije 1991. godine. Nekoliko pomaka u smislu revalorizacije i davanja objektivne povijesne ocjene djela pojedinih dalmatinskih promonarhističkih jugonacionalista bilježimo tek u zadnjem periodu. Tu bi trebalo posebno istaći rad Stanka Piplovića o gradonačelniku Splita Mihovilu Kargotiću ili rad Marijana Čipčića o banu Primorske banovine Mirku Buiću.⁹¹⁹

⁹¹⁵ Niko BARTULOVIĆ, *Na prelomu*, Srpska književna zadruga, Beograd, 1929., str. 65.

⁹¹⁶ Milan ŽIVANOVIĆ, Dve demonstracije u Splitu i Šibeniku 1912. godine, *Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru*, 3., 1957., str. 327-352.

⁹¹⁷ O Smiljani Angjelinović v. *Hrvatski biografski leksikon*, vol. 1., Zagreb, 1983., str. 168.

⁹¹⁸ Ivan BOŠKOVIĆ, Ideologija i autobiografija u romanima Nike Bartulovića, *Fluminensia*, God. 18., br. 2., 2006., str. 117-132.

⁹¹⁹ Stanko PIPLOVIĆ, Splitski gradonačelnik Mihovil Kargotić, *Kulturna baština: časopis za pitanja prošlosti splitskoga područja*, Vol. 46., 2020., 219-263., Marijan ČIPČIĆ, Mirko Buić (1894. – 1967.): biografska skica splitskoga gradonačelnika i bana Primorske banovine, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol. 53., br. 1., 2021., str. 251-273.

Dr. Čedomilj Medini (Šibenik, 16. VIII. 1882. – 1945?) političar i odvjetnik, podnačelnik Šibenika

Dr. Čedomilj Medini

Dr. Čedomilj⁹²⁰ Medini bio u periodu od prije Prvog svjetskog rata pa sve do Drugog svjetskog rata, istaknuti prvak jugoslavenskih nacionalista u Šibeniku. Danas je u Šibeniku sasvim zaboravljen, sve dok ga nedavno u dva članka na portalu *Šibenik News* 2018. i 2019. godine nije spomenula novinarka Diana Ferić. Slično je bilo i u historiografskim radovima izvan Šibenika. Međutim, 2021. je došlo do značajnog pomaka objavljivanjem knjige srbijanskog povjesničara Vasilija Dragosavljevića „Druga Evropa i Kraljevina Jugoslavija. JNP Zbor (1934-1941)”, u kojoj je autor poklonio veću pažnju Č. Mediniju, objavivši njegovu kratku biografiju i fotografiju.⁹²¹ Ovaj prilog donosi dva pisma Medinija vodstvu *Zbora*, iz 1937. i 1940. godine (glavnom tajniku i predsjedniku Dimitriju Ljotiću), kao i odgovor glavnog tajnika Ljotića krajem 1937.⁹²² Oba Medinijeva pisma su značajna, jer pokazuju njegov politički stav, ali i

⁹²⁰ U periodici njegovog vremena, kao i u nekim dokumentima, navode se kao oblici Medinijevog imena Čedomil i Čedomilj. S obzirom da se sam u pismu Dimitriju Ljotiću od 23. VIII. 1940, koje ovdje donosimo, potpisao kao Čedomilj, smatramo da je to pravilan oblik imena ovog nekada poznatog građanina. Šibenika.

⁹²¹ Vasilije DRAGOSAVLJEVIĆ, *Druga Evropa i Kraljevina Jugoslavija. JNP Zbor (1934-1941)*, Prometej, Novi Sad, 2021, str. 294-295.

⁹²² Dimitrije Ljotić, srpski i jugoslavenski političar (Smederevo, 1891.? – kraj Ajdovščine, Slovenija, 23. IV. 1945.). Dobrovoljac u Prvom svjetskom ratu. Bio je upravitelj željezničke postaje u Bakru (od 1918.), odvjetnik u Smederevu (od 1920.) i ministar pravde u vladi Petra Živkovića (16. II.–

moralno opredjeljenje da je za njega ideja bila važnija od političkih dodvoravanja režimu i materijalnih koristi koje iz toga mogu prosteći.

Čedomilj Medini rođen je 16. kolovoza 1882. godine u Dubrovniku gdje završava Gimnaziju. Studirao je na Sveučilištima u Zagrebu, Beču i Pragu. Iz bečkog dnevnog lista *Neue Freie Presse* od 29. prosinca 1910. saznajemo da je dobio čin rezervnog podoficira artiljerije, sa statusom od 1. siječnja 1911.⁹²³ U to vrijeme očito još nije bio doktor prava, jer bi ta titula bila navedena. Doktorirao je 1911. godine, a ta titula se navodi i kod njegovog unapređenja u čin rezervnog poručnika poljske artiljerije krajem 1912. („Jur. Dr.”).⁹²⁴ Godine 1912. bio je politički aktivan u Šibeniku, i to kao urednik lista *Naprednjak*, organa jugoslavenskih nacionalističkih omladinaca, koji je izlazio u tom gradu. Uređivanje tog lista, ranijeg organa Hrvatske pučke napredne stranke, Medini je preuzeo od broja 51. za 1912. sa napomenom da „naš list od današnjeg broja postaje glasnikom hrvatsko-srpske-slovenačke omladine, uopće glasnikom srpskih, hrvatskih i slovenačkih nacionalista!”⁹²⁵ Iz pisma Ljotiću 1940, koje objavljujemo, vidi se da je Medini 1914. bio mobiliziran u austrougarsku vojsku, što mu svakako nije bilo milo. Po stvaranju Kraljevine Srba, Hrvata i Slovenaca (SHS) 1918, on se intenzivno politički angažira u krugu jugoslavenskih nacionalista. Dragosavljević navodi: „Jedan je od osnivača pokreta Jugoslovenska napredna nacionalna omladina (1921, JNNO – op. a.), koji je 1922. promenio ime u Organizacija jugoslovenskih nacionalista – Orjuna. Nekoliko puta biran je za člana Glavnog odbora i Direktorijuma Orjune. U pokušaju reorganizacije Orjune 1927. postavljen je od strane vođe pokreta Miodraga Dimitrijevića na čelo oblasnog odbora Orjune u Dalmaciji.”⁹²⁶

28. VI. 1931.). Godine 1935. osnovao je *Jugoslavenski narodni pokret Zbor* (zabranjen 1940.), koji je na izborima 1935. i 1938. dobio malen broj glasova. Ljotićev *Zbor* promicao je fašističke ideje korporativne države, a antikomunizmom, prihvaćanjem rasne teorije i antisemitizmom približio se idejama nacizma. Njegovi pristaše (Ljotićevci) podupirali su njemačku okupaciju Srbije i osnovali oružane postrojbe za borbu protiv partizana. Godine 1941. bio je imenovan izvanrednim povjerenikom za obnovu Smedereva. Poginuo je prilikom povlačenja pred partizanima u prometnoj nesreći kraj Ajdovščine. Vidi: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=37735> (pristup 1. VII. 2023.). Kako europska historiografija tumači Dimitrija Ljotića i *Zbor* vidi: https://en.wikipedia.org/wiki/Yugoslav_National_Movement (pristup 2. VII. 2023.). Također i disertaciju: Christian Kurzydłowski, *Ideology and Politics of Dimitrije Ljotić and the ZBOR movement*, Goldsmiths College, University of London, 2017. Novija istraživanja - npr. studija Rastka Lompara „Dimitrije Ljotić – Učitelj ili farisej“ (Catena Mundi, Beograd, 2021.) – ukazuju donekle na činjenicu, da su Ljotićeve korporativne ideje bile formirane ne pod utjecajem fašizma, već pod utjecajem ruskog antikomunističkog filozofa Ivana Iljina; Ljotić je propagirao nestranačko, cehovsko (staleško) društveno uređenje.

⁹²³ Damir AGIČIĆ, Hrvatski doktori u Pragu 1882. – 1921. godine, *Časopis za suvremenu povijest*, Vol 27., br. 1., 1995., 146. (Čedomilj Medini se u maticama studenata navodi kao rimokatolik), *Neue Freie Presse*, 29. XII. 1910., str. 23.

⁹²⁴ *Die Zeit*, Beč, br. 3686., 29. XII. 1912., 6 – prilog *Militärzeitung* (Vojne novine).

⁹²⁵ Ivan J. BOŠKOVIĆ, *Orjuna. Ideologija i književnost*, Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2006., str. 55.

⁹²⁶ DRAGOSAVLJEVIĆ, str. 294.

Može se pretpostaviti da je 1922. Čedomilj Medini surađivao u „Soči”, organu Orjune koji je te godine izlazio u Šibeniku (glavni i odgovorni urednik Lovro Guberina). Na to ukazuje činjenica da je 1935. u Šibeniku pokrenuo istoimeni organ JNP Zbor, kao glasila Zbora za sjevernu Dalmaciju. Stranački je u novoj državi Medini najprije pripadao Demokratskoj stranci, a nakon rascjepa u njoj 1924. godine, slijedio je politiku Svetozara Pribičevića i ušao u novoosnovanu Samostalnu demokratsku stranku (SDS). To je bilo i logično, jer je Orjuna bila najbliža politici S. Pribičevića odnosno SDS. S tim u vezi, Hrvoje Matković o rascjepu među šibenskim demokratama 1924. navodi: „...prof. Marko Ježina i dr. Čedomil Medini predvodili su samostalce slijedeći Pribičevićevu državotvornu i čvrstu unitarističku liniju.⁹²⁷ Krajem te godine, Medini je pozdravio, u ime Samostalne demokratske stranke, potpredsjednika vlade Marka Trifkovića i ministra dr. Prvislava Grisogona, kada su posjetili Šibenik.⁹²⁸

Nakon sporazuma Pribičevića sa Stjepanom Radićem 1927. i tim povezanim slabljenjem Orjune odnosno gubljenjem glavnog oslonca, i razočarenjem velikog broja orjunaša u Pribičevića, Medini je nastavio putem iste čvrste jugonacionalističke linije, pa je početkom 1928. bio predsjednik Orjune Šibenik.⁹²⁹ Na sjednici općinskog vijeća Šibenika, Medini je 20. listopada 1930. predložio da se u Šibeniku podigne spomenik kralju Petru Karađorđeviću, a da se otkrivanje spomenika spoji sa proslavom desete godišnjice oslobođenja Šibenika (13. lipnja 1921.) Oba prijedloga „primljena su jednoglasno sa burnim odobravanjem.”⁹³⁰

Aktom ministra unutrašnjih poslova Medini je u ljeto 1932. imenovan za gradskog podnačelnika Šibenika.⁹³¹ On se i do tada, kao član općinskog vijeća Šibenika, bavio komunalnom politikom, što se vidi iz intervjua, koji je dao novinaru splitskog *Novog doba*.⁹³²

Godine 1930. osnovana je u Beogradu organizacija Jugoslovenska akcija (JA), u koju su ušli mnogi bivši istaknuti članovi Orjune (ing. Marko Kranjec, Aleksandar Štulhofer, Ilija Čavlina i drugi). Po istraživanjima Branislava Gligorijevića, Čedomil Medini je izabran u Centralni odbor JA.⁹³³ U to vrijeme dolazilo je do čestih stvaranja, dijeljenja i fuzioniranja pokreta i stranaka jugoslavenskih nacionalista. Nakon stvaranja Jugoslovenske narodne stranke Svetislava Hođere (1933.), Čedomil Medini je postao njen predsjednik za Šibenik. Diana Ferić

⁹²⁷ Hrvoje MATKOVIĆ, Djelovanje i sukobi građanskih stranaka u Šibeniku između dva svjetska rata, *Radovi Zavoda za hrvatsku povijest*, Vol. 2., br. 1., 1972., str. 267.

⁹²⁸ Ministri u Šibeniku, *Novo doba*, VII/1924., br. 289., 12. XII. 1924., str. 6.

⁹²⁹ *Orjuna* (Ljubljana), 11. II. 1928., str. 2.

⁹³⁰ Šibenik podiže spomenik Kralju Petru Velikom Oslobodiocu, *Vreme*, 22. X. 1930., str. 3.

⁹³¹ *Novo doba*, V/1932., br. 192., 19. VIII. 1932., str. 4.

⁹³² Isto, članak „Iz Šibenika. Smjernice nove komunalne politike grada Šibenika. Izjava gradskog podnačelnika g. dr.-a. Medinina o radnom programu nove općinske uprave“.

⁹³³ Branislav GLIGORIJEVIĆ, Organizacija jugoslovenskih nacionalista (Orjuna), *Istorija XX veka*, vol. 5., 1963., str. 391.

navodi o lokalnim izborima u Šibeniku 1934. godine: „...zbirno najveći broj glasova Šibenčana dobile su Jugoslavenska nacionalna stranka koju je predvodio Marko Bačinić, donaćelnik Šibenika, Jugoslavenska narodna stranka na čelu s Čedomilom Medinijem i Jugoslavenska akcija koju je predvodio dr. Vice Iljadica.”⁹³⁴ Međutim, već nekoliko mjeseci kasnije, Medini na Petomajskim izborima 1935. kandidira na listi Jugoslovenskog nacionalnog pokreta (JNP) Zbor Dimitrija Ljotića, za kotareve Benkovac, Biograd i Šibenik⁹³⁵ (izborni srez Šibenik). Uoči tih izbora je došlo do odluke Centralnog odbora Jugoslovenske akcije (17. II. 1935) da se fuzionira sa JNP Zbor,⁹³⁶ a po svemu sudeći, Medini je još uvijek bio ne samo i član JA, već je tada (mjesec i pol dana uoči izbora) postao i predsjednik mjesnog odbora za Šibenik.⁹³⁷ Tih godina, Medini je bio društveno aktivan i kao predsjednik mjesnog odbora *Jadranske straže* u Šibeniku⁹³⁸.

Politiku JNP Zbor i Dimitrija Ljotića je Medini slijedio od početka 1935. pa do aprilskog rata 1941. I na parlamentarnim izborima krajem 1938. kandidirao je u izbornom okrugu Šibenik kao kandidat Zbora.⁹³⁹

Kakva je bila sudbina dr. Čedomilja Medinija u ratno vrijeme 1941 – 1944? Iz do sada nađene i objavljene građe nema nikakvog podatka o njegovom političkom radu tokom rata. Izgleda da je ostao pasivan, jer se ne spominje sa radom ni zborničke organizacije, ni četničke Dinarske divizije Momčila Đujića. Ova pasivizacija u ratu ne djeluje čudno s obzirom na Medinijeve navode u pismu glavnom tajniku Zbora 1937, kada piše: „Moje zdravlje ne dozvoljava bilo kakove fizičke napore ni svađe”. A u pismu Ljotiću, tri godine kasnije, primjetno je i veliko razočarenje u beogradski režim zbog stvaranja Banovine Hrvatske, uz predviđanje da će doći do raspada Jugoslavije: „Ova posebnost u duljem vremenu razvit će svoju individualnost na način i u mjeri da će Jugoslavija sve više postajati jedna formalnost, valjda geografski neki pojam za državnu neku saveznu formaciju dok, će se pitanje državne zajednice stanjiti na časo-

⁹³⁴ Diana Ferić, Na današnji dan: Nezasadovoljni šibenski obrtnici osnivaju stranku i idu na izbore, 19. 7. 2019.– <https://mok.hr/nostalgija/item/28815-na-danasnji-dan-nezasadovoljni-sibenski-obrtnici-osnivaju-stranku-i-idu-na-izbore> (pristup 1. VII. 2023.). Potrebno je spomenuti da su ti izbori provedeni u uvjetima šestojanuarske diktature, dakle nedemokratski, gdje su se favorizirali kandidati režima.

⁹³⁵ DRAGOSAVLJEVIĆ, 295. Također i *Jadranski dnevnik*, II/1935., br. 86., 11. IV. 1935., str. 1.

⁹³⁶ Mladen STEFANOVIĆ, *Zbor Dimitrija Ljotića*, Narodna knjiga, Beograd, 1984., str. 26.

⁹³⁷ Diana Ferić, Na današnji dan: Šibenčani rekli NE novini za „rasnu etiku novog čovjeka Jugoslavena, 15. III. 2018, <https://mok.hr/vijesti/item/26136-na-danasnji-dan-sibencani-rekli-ne-novinama-zarazu-i-rasnu-etiku-novog-covjeka-jugoslavena>.

⁹³⁸ Konstituisanje mjesnog odbora *Jadranske straže* u Šibeniku, *Jadranski dnevnik*, II/1935., br. 37., 13. II. 1935., str. 4.

⁹³⁹ Izborna akcija sve življa. Konferencije i kandidacije u celoj zemlji, *Pravda*, 26. X. 1938., str. 6.

vitu nuždu, oportunitet po kojem se do potrebe mogu u svaki čas i pokidati sve niti i veze koje danas još povezuju ovu drž. zajednicu. To je logična posljedica ideje triju naroda... Zaključak je jasan. Sporazum nije riješio hrv. pitanje. On je samo prva etapa, a koja će dakle biti zadnja trebalo bi pitati Rim ili Vatikan. Mi to ne znamo. Valda znade Dragiša Cvjetković ili njegovi eksperti? Valjda knez Pavle ili njegova supruga? Valda će on biti ta zadnja etapa.”⁹⁴⁰

Šta se dalje događalo ne znamo. U pismu Ljotiću vidljivo je da je pred kraj ljeta 1940. da je njegov sin Marij Medini (rođen 1914.), bio mobiliziran u 54. puku u Kninu, kao narednik đak, i da je bio u depresivnom stanju. Neizvjesno je šta je sa sinom bilo u Aprilskom ratu, i da li je i to utjecalo na političku pasivizaciju tokom rata.

Po ulasku partizana u Šibenik 3. studenog 1944, stan dr. Čedomilja Medinije je očito bio pretresen, nešto od dokumentacije Zbora pronađeno i oduzeto, a on zatvoren. S obzirom na činjenicu o neaktivnosti u vrijeme rata, Medini je mogao biti uhapšen samo kao politički protivnik komunizma, elemenata za optužbu o njemu kao „narodnom neprijatelju i kolaborantu” dakle nije moglo biti. Uostalom, predvodnici zborniške djelatnosti u Šibeniku 1941-1944. bili su zborniški omladinci Krešimir Samodol, Miroslav Peran i drugi, koji su od njega bili mlađi 35 i više godina. O njegovoj daljoj sudbini po zatvaranju ne znamo ništa.

* * *

Napomene priređivača: *Rubovi sva tri sačuvana pisma (iz 1937. i 1940. godine) iz privatnog arhiva dr. Čedomilja Medinija su nagorjeli na rubovima, očito prilikom spaljivanja druge dokumentacije OZN-e i/ili UDB-e vezane na saslušavanje Č. Medinija u organima OZN-e (UDB-e), kao i vjerovatno na način i uzrok njegove smrti. Uništeno je sve što se odnosilo na pretres, zatvaranje, tretman u zatvoru, zdravstveno stanje i način smrti ovog šibenskog intelektualca.*

* * *

Omot spisa dosijea OZN-e:

MEDINI Dr ČEDOMIL (advokat)
(prepiska sa Ljotićevim „ZBOR”-om u Beogradu)

* * *

⁹⁴⁰ Vidi pismo u prilogu ovoga rada.

Napomene priređivača: *U pismu glavnom tajništvu JNP Zbor, Č. Medini izražava svoj stav podrške Dimitriju Ljotiću u vezi isključenja predsjednike omladine Zbora dr. Danila Gregorića⁹⁴¹ iz stranke. Gregorić je bio jedan od članova rukovodstva Zbora, uglavnom bivših članova Jugoslovenske akcije (JA), koji su u tajnosti i u dogovoru sa Milanom Stojadinovićem, pripremali smjenjivanje predsjednika Zbora Dimitrija Ljotića i približavanje Jugoslovenskoj radikalnoj zajednici (JRZ) predsjednika vlade M. Stojadinovića.*

Šibenik, 18/11. 1937.

Glavno Tajništvo

J. N. P. Zbor

Beograd Njeguševa uk. 1/I

Iz *Novosti* u Zagrebu doznajem o nekoj konferenci na kojoj bi naš vogja tobož iz pokreta izbacio sve navodno fašističke znakove i t.d.

Naravno da to mora biti laž, ali svakako zagrebačka organizacija bi morala to oprovrgnuti i kazati samo istinu. O sastanku savetodavnog odbora od 7. o. m. nijesam primio nikakov izvještaj vrhu zaključaka na ovom prihvaćenih.

Sve su ovo stvari vrlo neugodne i stvaraju zbrku i neraspoloženje i u našim redovima. Nema gore stvari nego li u današnje doba stvarati neke trzavice i slične pojave.

Ima već oko 20 dana čujem jer su glasine i do ovde doprle, da se radi o nekim režimskim kombinacijama u kojim bi se i o Zboru vodilo ne mala računa. Ja sam se tome vrlo začudio nakon svega onog što se s nama sa strane režima radilo u Beogradu, Smederevu itd. Pobjao sam se radi intriga i da bi vrlo lako mogao biti jedan između nas koji je tome dao povoda i koji na tome radi već dulje vremena čeprkajući kao đavo po dubinama duše. Mene ova stvar sablažnuje a možete zamisliti da i naša omladina uslijed isključenja njihovog predsjednika dra Gregorića morala je ostati i te kako pametna.

⁹⁴¹ Danilo Gregorić (Beograd, 1909.– Beograd, 1957). Diplomirao i 1936. doktorirao na pravnom fakultetu u Beogradu. Preko svog oca Cvetka Gregorića, sekretara Industrijske komore u Beogradu, uspostavio je 1937. kontakt sa predsjednikom vlade u cilju izvođenje puča u JNP Zbor i smjene D. Ljotića, ali taj pokušaj nije uspio. Po isključenju iz Zbora je D. Gregorić od Stojadinovića nagrađen postavljenjem za glavnog urednika prorežimskog dnevnog lista *Vreme*. Imao je dobre kontakte u Njemačkoj i učestvovao je u neformalnim diplomatskim kontaktom Jugoslavije i Njemačke. Rat je Gregorić uglavnom proveo u Berlinu, kao dopisnik jednog švedskog lista. Od 1945. do 1957. u zatvorima u Sremskoj Mitrovici i Beogradu bio je od UDB-e prisiljen u rad kao prevodilac i analitičar dokumentacije. Pretpostavlja se da je otrovan, jer je previše znao o prijeratnim i ratnim događanjima. Preminuo je u Centralnom zatvoru u Beogradu 14. I. 1957.

Usljed toga što ne primamo nikakova obavještenja, mi ostajemo prema tim svim događajima sasma pasivni a u koliko se dokaže da su ona „trojica” doista krivi izdaji, nećemo ih više smatrati našim drugovima i pokoriti ćemo se pravorijeku suda.

Mi naime ne možemo suditi što se tamo petljani jer smo neupućeni. Mi uvijek dolazimo na nekakove gotove činjenice. Mi imamo potpuno povjerenje u Vođu i vezani smo na bezuslovnu disciplinu. Ali to ide sve dotle dok se i o nama ovamo vodi računa. Najgore je kada se ljudi počimlju razočaravati.

Puno pozdravljam sve drugove te ih molim da imaju obzira na nas, da ako to ne uviđaju da napuste naš pokret ako se ne slažu s osnovnim načelom našeg pokreta da smo nepomirljivi protivnici svakom režimu koji ne stoji na našem programu i smjernicama. Ili tako ili se razidimo kamo koli spada. To je i bolje i čestitije nego li razbijati naše redove i stvarati razmirice. Ako se stvar brzo ne razčisti, ništa za naš pokret ovamo neće biti dobra. U ostalom ni sam ja ne ću da zalazim u neke jalove borbe već ću se posve povući iz javnog života. Moje zdravlje ne dozvoljava bilo kakove fizičke napore ni svađe.

Ovo sam Vam napisao pod prvim utiscima vijesti koje sam ova zadnja tri dana primio i koje su me vrlo oneraspoložile kako je i shvatljivo.

Da ste mi zdravo odani drug.

(*vlastoručni potpis:*) Č Medini

* * *

Napomena priređivača: *V. d. glavnog tajnika JNP Zbor odgovara Čedomilju Mediniju i u pismu negativno apostrofira Dragutina Moderčina, koji je bio čovjek najvećeg povjerenja D. Ljotića.*⁹⁴²

Beograd, 22. novembra 1937.

Dragi moj druže,

primili smo Tvoje pismo od 18. t. m. Ne veseli nas ono nimalo. Naučili smo na Tvoja pisma puna bodrosti i borbenosti. Čini nam se da su se posljednji događaji i suviše kosnuli i Tebe i ostalih drugova iz Šibenika.

⁹⁴² Dragutin Moderčin, okružni sudac i odvjetnik u Osijeku i Vukovaru, funkcioner JA i Zbora. Hapšen više puta za vrijeme vlade Milana Stojadinovića. Prilikom stvaranja NDH 1941. izbjegao iz Osijeka u Beograd. U Sloveniji početkom 1945. imenovan za prvog komandanta „Hrvatske armije“, ali ga je ubrzo zamijenio general Matija Parac. Sa funkcionerima Zbora, preostalim članovima Srpskog dobrovoljačkog korpusa i četnicima Momčila Đujića povukao se u Italiju. O Moderčinu više: DRAGOSAVLJEVIĆ, str. 296-297.

Moram priznati da i mi nismo ostali ravnodušni. Zaboga, to su naši drugovi kojima smo mi svi, zajedno sa Pretsednikom, davali najveće poverenje, digli ih na najviše položaje. Ali u ovim časovima najodlučnijim i najsudbonosnijim, ne sme se biti ni slab, ni bolećiv – mora se ići napred, svom snagom, preko svih prepreka.

Teško je što to dolazi baš u trenutku kada se mora početi najodlučnija borba. Ali baš radi toga se ovo i odigrava. Potrebno je zbuniti nas u samom početku, onemogućiti naš nalet.

Ne možemo tvrditi da naši drugovi svesno čine usluge neprijatelju. Tek fakat je tu. Nije najveća optužba no što je drug Pretsednik izneo protivu njih, već ono što oni pokušavaju da navedu u svoju odbranu.

I sam si primetio da se već davno rovari u pokretu. Odavna već pokušava se da se Zbor skrene sa svoga puta i da se raznim mahinacijama uvuče u ovu ili onu kombinaciju. Ogromni napori ulagani su u to i to od onih koji su imali da komanduju njegovom borbom.

Eto, čak i do vas je doprla. Ovamo se tvrdilo da nas imaju u džepu, da im se mi nudimo. Neko je to morao da čini. Pretsednik je optužio njih. Ne bez osnove. Oni su bili večiti protagonisti raznih i mogućih i nemogućih kombinacija. Onda smo verovali da je to sve dobroamerano. Ali, ovoga puta Pretsednik je drukčije shvatio stvar. Ako nije istina, zašto beže od suda. Ko bi, uostalom, sačinjavao taj sud? Zar u njemu ne bi zasedali njihovi drugovi sa kojima su oni pošli u najveću i najtežu borbu?

Zar su im ti drugovi poveravali sve, čak i živote svoje, a oni se plaše da njima dozvole da zavire samo u jedan delić njihovog života i rada, od interesa za sve, od sudbonosnog značaja za ceo jedan narod, za jednu veliki zemlju?

A oni se, kao što si i sam mogao da vidiš, brane razlozima kojima nam je neprijatelj zabranjivao rad. Da ničeg nije bilo. Da je prijava Moderčina obična izmišljotina, dovoljne su samo konstatacije bivšeg Glavnog tajnika i bivšeg Pretsednika omladine – da su Pravila ZBORA, na osnovu kojih su oni skoro dve godine zauzimali najveće položaje, nevažeća.

Ali to nije više važno. Vrhovni odbor koji se uskoro sastaje reći će o svemu svoju reč. Još jednom se potvrdila ona narodna: „Ne pada sneg da pomori svet, nego da svaka zver pokaže svoj trag.”

Ne mislim da će to pokolebati naše redove. Pre svega, ličnost onoga na koga se oni bacaju, i suviše je visoka i nedosežna, da je patuljci, kakvim se oni sada pokazuju, mogu doseći.

Pitaš o rešenjima Savetodavnog odbora. Borba. Nepomirljiva borba sa svime i svima što onemogućuje razvoj ove Bogom blagoslovene zemlje. Borba protiv režima koji je razbio Jugoslaviju, borba sa onima koji bi hteli da je rasparčaju i zbor, junački i muški zbor svih čestitih i ispravnih jugoslovenskih i narodnih snaga. Ništa se nije izmenilo. Seti se da smo odavna pisali: „Naš cilj je jasan, naš put je određen, naš vođ je izabran”. Zar se je desilo nešto što bi moglo da izmeni ono radi čega smo se i oko čega smo se okupili.

Mogu da taktiziraju oni koji misle da se sve može urediti smicalicama – a mi smo rekli: „teške bolesti traže jake lekove”, „iz teškog položaja nema lakog izlaza”, a koliko ja vidim niti je bolest popustila, niti je položaj zemlje postao lakši. Naprotiv.

Baš zato što je za nas sve jasno, pokušavaju da nas smicalicama zbune. Ali ja ne verujem da će uspeti. Mi smo okupljali borce, mi smo pozivali junake i otvoreno priznavali da je naš put trnovit i težak, da je naš put, put junaka i mučenika. Zato nam kukavice i šičardžije nisu ni prilazili, zato i beže od nas.

Eto to je sve što o odlukama savetodavnog odbora mogu da ti kažem, a to si znao i bez mog pisma.

O ostalim stvarima pišem ti u drugom pismu.
Zboraškim Napred drugovi zdravi te Tvoj

(potpis nečitak)
v. d. Glavnog Tajnika

drugu Dr. Č. Mediniu
Šibenik

* * *

Napomene priređivača: Medinijevo pismo D. Ljotiću u ljeto 1940. sa opisom političke situacije u prvoj godini postojanja Banovine Hrvatske. On smatra da sporazum Cvetković – Maček vodi u raspad Jugoslavije i piše: „Banska Uprava u Zagrebu živi u frankovačkom ambijentu, iz zagrljaja čigovog se vrlo teško može otrgnuti... Prilike se sada konsoliduju, postaje navika, život. Jugoslovenski elemenat u tome novom životu slabi, priklanja se novim prilikama i zahtjevima života, jer (je) napušten”.

Šibenik, 23/8. 1940.

Dragi druže predsjedniče!

Nisam ti se od nekoliko vremena javio jer sam držao da si još negdje na vojnoj dužnosti pa kada mi je drug Samodol saopćio da ste sada kod kuće, hitam da Ti pišem nešto dulje ali nastojat ću da skratim što više moguće.

Naša vlada će dakle na 26. o. m. zasjedati u Zagrebu i proslaviti godišnjicu sporazuma, da „presipa iz praznog u šuplje”. Ja ne znam kojeg nam li je dobra donio sporazum! Da li umirenje ili zadovoljenje Hrvata? Uvijek neka „slobodna” Hrvatska kojoj nema ni kraja ni početka. Još se daje razumjeti kada tu parolu izbacuju frankovci. Značajno je kada tu parolu naglašava sam

sekretar partije koja danas vlada. Ali kako ništa nema bez svojeg razloga, to ga treba ispitati. Prvi izbori nakon ujedinjenja vođeni su pod tom parolom i donjeli su joj pobjedu. Od 1929. do 1938. godine ova je bila gotovo jedina ili barem glavna i za Mačekovce i za Frankovce i za klerikalce. Bilo je i umjerenih elemenata ali ovi su je prepuštali kao političku nuždu.

Ali ova slobodna Hrvatska imala je za mase i drugo čarobnije značenje: panem et circenses, oslobođenje od svih ekonomskih i socialnih nevolja i briga, stvaranje nekog zemaljskog raja u kojem će proteći med i mlijeko. Jedini krivac da to tako ne bude, bio je Beograd i centralizam, srpski pljačkaši itd. A kada je napokon sklopljen sporazum, vidili su ubrzo da to nije tako, da nije „ono”. U ostalom stvaranje je neuporedivo teže nego li razaranje.

Neispunjena obećanja upotreбили su frankovci i komunisti, ovi opet na svoj način. Sada je Rusija zauzela mjesto „slobodne” Hrvatske a srednji stalež na kojeg su se ustremili svi ekonomski i socialni eksperimenti da ga oštete i unište, postao je gladan reda i poretka i vapi za svakim onim koji će mu ga dati.

Pomenuta dakle parola ne može da se skida s dnevnog reda. Najbolji dokaz kako se data obećanja iz opozicionalnog stava prije ili kasnije osvećuju kada se ne mogu ili nikada nisu mislili iskupiti. Sve nedaće koje danas prate narodni život, pa te bile i elementarne prirode, nemogućnost da se ostvare obećanja i da se preko noći stvori jedno novo stanje, sili dra Krnjevića da opravdava time što ta „slobodna” nije još došla i da ima tek da stigne. Pred narodno frankovci imaju pravo. Oni su dosljedni. Sve to dokazuje i političku nesvijest i onu tešku fatalnost stvorenih prilika kada se u političkoj borbi ide u one skrajnosti iz kojih se je kasnije teško izvući, jer su te skrajnosti bile samo borbene metode a ne suština borbe. Frankovci stoga vezuju mačekovce. Bez obzira dalje na politički pravac rimokatolicizma koji sada naginje frankovcima, pitanje je dokle će sve ovo ići? Naša zemlja je duhovno rasparčana više nego li ikada pod tuđinskim vladavinama. Treba obići ova sela na primorju pa viditi i osjetiti. Podigla se „zemlja”, zadahnutu skućenim lokalnim životinjskim instiktima i groznom hohštaplerijom. Naši političari ne vode narod, već mu pipaju bilo da licitiraju uvijek na više nego li puls pokazuje. Ne pita se da li je taj puls malaričnog pokvarenog ili poglupavljelog organizma. On je, kakvogod bio, isključivo mjerodavan, zakon politike njihove. Njihova je politička egzistencija tim zakonom uslovljena.

Ova godina dana od sporazuma upotrebljena je za organiziranje hrv.banovine i za njezinu konsolidaciju. Politički se je dakle u tom pravcu dosta učinilo, sve dakle ono što je bilo potrebno da se isključi više i svaki pokušaj za povraćaj u pređašnje stanje. Čak i restauracija pravopisa, premda držim da ova stvar spada u prosvjetne smjernice koje su po čl. 2 br. 11 uredbe o organizaciji banske vlasti izričito pridržane centralnoj upravi. Idući dosljedno ovim putem svojeg konsolidovanja, živi se pod presijom jednog Evrope specialnog seljačkog pokreta. Ovaj je imao nekada za vrijeme bana Kuena i svojih dobrih strana ali se je danas izvrgao u najodurniju demagogiju. Ima ton boljševizma.

U pravcu ekonomskog organizovanja i unapređenja sela i seljaka treba istaći uredbu o zaštiti seljačkog posjeda od ovrhe. Ne može se naime uzeti seljaku pod ovrhu kuća s okućnicom i dvor 20 ari površine te obradiva zemljišta u površini od ½ hektara po članu porodice. Značajno je da se od propisa ove uredbe izuzimaju samo zahtjevi za naknadu štete koja proističe iz krivičnih djela zbog lišenja života ili povrede tijela. Pogodovani su dakle palikuće, razbojnici, lopovi svake vrste itd. te se oštećeni seljaci ne mogu da naplate za štetu. Od propisa ove uredbe ne izuzimaju se ni tražbine Narodne, Agrarne i Hipotekarne Banke po zadnjem riješenju ovog vrhovnog suda, pa bi se stoga morala na predlog seljaka brisati iz zemljišnjika sva obezbjeđenja data za osiguranja ovih tražbina. Uredba ima cilj da zaštiti minimum seljačkog posjeda koji je doista ugrožen. Ogroman broj seljaka i nema onaj minimum označen u ovoj uredbi tako da kod nas seljak koji ga ima smatran je već imućnim. Ova dakle mjera može biti samo provizorne i preventivne naravi jer se time seljaku ni iz daleka nije zbiljski pomoglo. Treba urediti pitanje kredita, sređenje seljačkog posjeda putem komasacije, regulisati unutarnju kolonizaciju i reformirati seljačko nasljedno pravo. Za taj planski rad treba ljudi i sredstava i vremena. Kroz ovu godinu dana pokazalo se je da se ova životna pitanja nisu ni načela.

Ne može se reći da rad Gospodarske ili Seljačke Sloge nije donio a ma baš nikakovu korist. Kao organizatorno privredne ustanove imale su cilj da zaustave proces daljeg pauperizovanja i da zaštite od pada u cijenama seljačkih proizvoda. I u drugim pravcima pokazala se je neka korist ali sve to nije ojačalo privrednu snagu seljaka, a u ogromnim područjima privredno pasivnih krajeva banovine, u kojim je standard života još razmjerno s drugim krajevima znatno nizak a privredni rad i organizacija dosta primitivna i zasnovana na neobičnom egoizmu, „slobodna” Hrvatska nije donijela ono što su se mase po obećanjima nadale. Stoga naravno tu je plodno polje za komunističku odnosno frankovačku agitaciju.

Da se obave toliko puta nagovještene reforme u smislu ideologije hrv. selj. pokreta, kako rekoh, treba ljudi sposobnih i zadojenih tom ideologijom. Činovnički aparat banovine sastoji se u prvom redu od starih politikanata sa starim navikama, zatim od stradalnika, t. j. onih što su pravedno ili nepravedno nastradali od prošlih režima. Njihova stvaralačka sposobnost je u velikom pitanju jer da su i prvo nešto vrijedili, ne bi bili stradali. To stradalaštvo je u većini slučajeva čisto lična stvar bila kojoj se spekulativno daje politički karakter u svrhe boljeg uhljebljenja i iskorišćavanja konjunktura. Zatim dolazi druga gradska inteligencija od koje većina u Dalmaciji tek sada doznaju da egzistiraju neka djela pok. Ante Radića, pa su stoga po svojem odgoju i shvaćanju posve tuđa ideologiji seljačkog pokreta, pa im je stoga ona dana samo na ustima radi ličnog održanja ili karijere. Banska Uprava u Zagrebu živi u frankovačkom ambijentu, iz zagrljaja čigovog se vrlo teško može otrgnuti. To se vidi i osjeća po svemu onom što se zbiva.

Za reforme treba i finansijskih sredstava. Prihodi banovine dostaju da se njima pokrivaju redoviti upravni izdaci. Finansijsko pitanje ostat će stijena na kojoj će se sporazum stalno spoticati. Opaža se da kapital iz Zagreba ide u Beograd ili u inozemstvo.

Treći je faktor vreme u kojem se danas događaji današnjice i prepbražaji naglo razvijaju i dovršavaju. Naš politički život do najnižih slojeva pučanstva živi i djeluje pod uplivom osovine, Engleske i Rusije odnosno rusofilstva a osim svega toga ima svoj utjecaj i politika crkava, a da o rimokatoličkoj i ne govorim. Prignječena između tih oprečnih interesa i ideologija ugrožena je cjelina narodna ako dođe do bilo kojeg jačeg potresa. Uz fenomenalnu našu tromost, stvarati danas reforme, znači stvarati kaose i nezadovoljstva u pojačanom obsegu. Kakove god bile te reforme, ona ne će riješavati naš nacionalni i državni problem. To ne će biti ni djelo nekog kompromisa, već lično gledište vlade vezane na stare navike i u smjeru održanja svojeg partijskog položaja i sličnog.

Kako dakle stojimo danas prama našem narodnom i državnom jedinstvu u ovoj državi, u kojoj službeno postoje tri naroda? Po svemu izgleda da banovina Hrvatska ne opstoji da bude plodni saradnik cjeline, već da izgrađuje svoju egzistencu i budućnost mimo pa čak i protiv interesa cjeline. Razvojem prilika nastaje jedna politička posebnost u svim djelatnostima i formama dr. života. Ova posebnost u duljem vremenu razvit će svoju individualnost na način i u mjeri da će Jugoslavija sve više postajati jedna formalnost, valjda geografski neki pojam za državnu neku saveznu formaciju dok, će se pitanje državne zajednice stanjiti na časovitu nuždu, oportunitet po kojem se do potrebe mogu u svaki čas i pokidati sve niti i veze koje danas još povezuju ovu drž. zajednicu. To je logična posljedica ideje triju naroda.

Kada je knez Pavle nastupio dužnost namjesnika i položio pred narodnom skupštinom zakletvu, kazao je: U mene se ne ćete prevariti!

Sada zadnji „H. D.”⁹⁴³ traži totalno riješenje hrv. pitanja, a kao početak tog totalnog riješenja traži izručenje banovini čitav saobraćaj: upravu željezničkog saobraćaja i pomorske direkcije u Splitu. Kako to, pita se, da banovina nije u stanju prevesti ni vreću kukuruza a da ne pita Beograd?

Zaključak je jasan. Sporazum nije riješio hrv. pitanje. On je samo prva etapa, a koja će dakle biti zadnja trebalo bi pitati Rim ili Vatikan. Mi to ne znamo. Valda znade Dragiša Cvjetković ili njegovi eksperti? Valjda knez Pavle ili njegova supruga? Valda će on biti ta zadnja etapa.

Valjda bi pri prvim izborima dr Maček odnio pobjedu. Kakov bi bio rezultat njihov kod potpune slobode izbora s tajnim pravom glasa, neizvjesno je. Mnogi su bili mišljenja da bi uslijed nasrtaja frankovaca dr Maček bio prisiljen da paktira sa hrv. jugos. elementom. Ja naprotiv držim da bi dr Maček radije vidio i jaku frankovačku opoziciju nego li što drugo. On napokon vodi jednaku politiku samo više oportunističku i po etapama ka konačnom jednakom cilju. Moguće je da vodstvo hrv. s. stranke ne bi rado kidalo ali uslijed vanjskih prilika koje se mogu razvijati u protivnom pravcu, dozvoljava i tu mogućnost odnosno eventualnost. U tu bi htio ući organizovaniji, jači i sposobniji za dalji razvitak i postojanje.

⁹⁴³ *Hrvatski dnevnik*, dnevni list u Zagrebu, blizak Hrvatskoj seljačkoj stranci, izlazio od 1936. do 1941. Urednik Franjo Leaković.

Kako vidiš, dragi druže, ovo sam sve ispisao na dušak. Ovo nije neka studija o postavljenim pitanjima. Svaka valjda rečenica trebala bi svoje obrazloženje: zašto? Ti bi valjda kazao ili tražio da navedem činjenica. Ovih ima bezbroj ili sada su bezbroj njih. One čine jednu cjelinu. Prilike se sada konsoliduju, postaje navika, život. Jugoslovenski elemenat u tome novom životu slabi, priklanja se novim prilikama i zahtijevima života, jer (je) napušten. A sa Grgurom⁹⁴⁴ ko da ide. Gdje nema svijesti o odgovornosti, tu nema ni morala. Jedina omladina Zbora ima čvrstinu i volju opstanka.

Tim sam Vam iscrpio svoj repertoar. Svoj lični i porodični život prolazim u stalnim brigama. Advokatura je postala zanimanjem za luksuzno i nerentabilno. Kada bih bio mlađi, valjda bi imao snage da se kroz život i drugačije probijam, ali baš sam navršio 58- u godinu pa moram dalje tegliti i živjeti s dana u dan.

Molim te za jednu uslugu ako ti je to moguće. Imam sina jedinca koji sada služi u rezervi kod 54 peš. puk. u Kninu kao narednik đak. On je dovršio vježbu i domalo bi imao da bude promaknut kao potporučnik.

Rođen 1914. kada sam ja morao da idem u rat, stekao je posljedice koje se danas odražuju na njegov nervni sistem do velike mjere. To postaje opasno. Prijaviti se bolesnim, kakove su prilike u vojsci, moglo bi se shvatiti kao neko ustručavanje ili švindl, jer vojnički liječnici u takove bolesti ne vjeruju i sin mi je osjetljiv pa se i ne usuđuje da se prijavi bolesnim ako ne bi baš bio slučaj da liječnik ima razumijevanje, što je gotovo isključeno očekivati. Ja sam stoga za njega zabrinut, pa su me i prijatelji savjetovali da nešto svakako poduzmem. Trebalo bi ili da ga se ukloni iz Knina i dade na jedan drugi ratni raspored, ili pak da ga se jednim drugim rasporedom oslobodi za sada službe i dade mu se raspored novi samo za slučaj rata. Ovo potonje bi bilo prema njegovom stanju najpodesnije jer bi tako došao kući k zabrinutoj majci na njegu, buduć silno oslabio. Njegove starešine u Kninu su sada puk. Petar Veljković, kom. vojnog okruga pukovnik Zgaga, kom. div. gen. Adamović i njegov pomoćnik br. g. Despot Damjanović. Nadležan da promjeni ratni raspored je Inspektorat pešadije u Beogradu. Ne radi se o tome dakle da mi sin ovo moli ili nastoji iz nekakova komoditeta ili spekulacije već iz preke nužde. Ima već 4 mjeseca da služi i rado bi služio ali ne može da dulje podnosi tjeskobu što ga strašno muči i slabi do očajja. Stoga ako možete postići da dobije jedan ratni raspored u gornjem smislu i to u prvom redu da bude otpušten iz službe; da bi dobio službu to jest ratni raspored u jedinici koja se aktivira tek u slučaju rata. Ako to ne bude moguće barem da dobije raspored u Šibeniku, po mogućnosti u trupnoj ili vojnoj komori kod P. P. Juras.

Moguće da dobije sada jedno kratko odsustvo pa bi donio u Beograd. Ja i moja supruga Vas puno molimo za ovu uslugu, naravno ako Vam je to moguće. Moj sin zove se Marij Medini a služi kao narednik đak kod 7. čete III bat. peš. puk. 54 Knin.

⁹⁴⁴ Misli na Grgu (Budislava) Angjelinovića.

Puno Vas pozdravljam i jednako i sa strane moje supruge i djece odani drug
Čedomilj (*vlastoručni potpis*)

Državni arhiv u Splitu (HR-DAST), fond 409, Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju, dosije br. 1348., Medini Čedomil⁹⁴⁵

MATOŠIĆ dr. VLADE (Split, 13. V. 1892.– Split, 19. III. 1978.)

Gradonačelnik Splita, advokat, narodni poslanik JRZ

Dr. Vlade Matošić, fotografija iz knjige kćerke Magde Matošić
»Male zvijezde Velikog Medvjeda«, Split, 2013., 19.

Vlade (Vladimir Đordano – Jordan) Matošić rođen je 13. svibnja 1892. u mnogočlanoj splitskoj obitelji Paška Špire Matošića i Mande Matošić rođ. Aržić. Rod Matošića potiče iz Poljica. Vlade Matošić je imao jedanaestoro braće i sestara.⁹⁴⁶ Već 1912. godine bio je bio je po-

⁹⁴⁵ Zahvaljujem dr. sc. Željku Karauli što mi je dobio sve ove materijale iz fonda Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju (Državni arhiv u Splitu).

⁹⁴⁶ <https://www.geni.com/people/Vladimir-Mato%C5%A1i%C4%87/600000058311237938> (pristup 1. VIII. 2023.)

litički aktivan u pokretu jugoslavenske nacionalističke omladine. Matošić je 4. listopada 1912, skupa sa svojim bratom Jerkom, Tinom Ujevićem, Dinkom Kargotićem, Mirkom Buićem, Nikom Bartulovićem, Jerolomimom Mišeom, Marinom i Oskarom Tartagliom i drugima, bio potpisnik proglasa „Ujedinjenjem k Oslobogjenju!„⁹⁴⁷ Godine 1914. bio je u najaktivnijem krugu splitskih omladinaca okupljenih oko listova „Sloboda” i „Zastava”.⁹⁴⁸

Također bio je prijatelj Ive Andrića, Nike Bartulovića, Oskara Tartalje, Vladimira Čerine i drugih iz tog kruga, što se vidi iz autobiografskog romana Nike Bartulovića „Moj prijatelj Tonislav Malvasija“ (Beograd, 1940.). U ljeto 1914. je Vladimir Čerina dao pismo Ivi Andriću, koji je tada bio zdravstveno slab, za Matošića, kojim preporučuje Andrića za oporavak na primorju „i da se usput skloni ispred očiju zagrebačke policije, koja je, nakon sarajevskog atentata, vrebala na sve omladince“.⁹⁴⁹

Na zagrebačkom Pravnom fakultetu je Vlade Matošić 1916. diplomirao i doktorirao. Po završetku Prvog svjetskog rata i stvaranju Kraljevine SHS dr. Vlade Matošić je ponovno aktivan u krugu Nike Bartulovića i istomišljenika: 1921. nalazimo ga u prvom akcionom Odboru „Jugoslovenske Napredno Nacionalne Omladine“ (JNNO),⁹⁵⁰ koja je, kao što je spomenuto, kasnije promijenila naziv u Organizacija jugoslovenskih nacionalista (ORJUNA). Bio je od 1921. redovni suradnik splitske *Pobede*, organa JNNO (Orjune).⁹⁵¹ Krajem 1922. on je član prvog Direktorijuma Orjune.⁹⁵² Godine 1923. Matošić je bio predsjednik Oblasnog odbora Orjune za Dalmaciju.⁹⁵³

Kao i velika većina orjunaša Matošić je politički najbliži bio Samostalnoj demokratskoj stranci Svetozara Pribićevića. Nakon Pribićevićevog napuštanja politike integralnog jugoslavenstva i njegovog političkog približavanja Stjepanu Radiću 1927. došlo je do konfuzije u redovima Orjune i do njenog zatona. Jaz između dalmatinskih jugoslavenskih nacionalista i Pribićevića je vremenom postajao sve dublji. U tim okolnostima, došlo je do konačnog otklona Matošića i još trojice istaknutih splitskih političara od Pribićevića. Dana 22. rujna 1930. objavljena je u beogradskom dnevnom listu *Pravda* izjava: „Za nacionalno jugoslovensko jedinstvo. Rezolucija pristalica bivše Samostalne demokratske stranke u Splitu“, koju su potpisali dr. Prvislav Grizogono, dr. Vlado Matošić, Duje Ivanišević i Mirko Krstulović“, kojom su pot-

⁹⁴⁷ BARTULOVIĆ, *Od Revolucionarne Omladine do Orjune*, str. 23-24.

⁹⁴⁸ Isto, str. 32-33.

⁹⁴⁹ Niko BARTULOVIĆ, *Moj prijatelj Tonislav Malvasija*, Izdavačko i knjižarsko preduzeće Geca Kon, Beograd, 1940., str. 12.

⁹⁵⁰ BARTULOVIĆ, *Od Revolucionarne Omladine do Orjune*, str. 82.

⁹⁵¹ Isto, str. 84.

⁹⁵² Isto, str. 96.

⁹⁵³ GLIGORIJEVIĆ, Organizacija jugoslovenskih nacionalista (Orjuna), str. 376.

pisnici podržali šestojanuarsku diktaturu i pozvali „sve svesne i zdrave i nacionalne elemente“ da podrže kraljevu politiku.⁹⁵⁴ Potpisnici su dakle pozvali na nastavak politike integralnog jugoslavenstva, koju su Samostalna demokratske stranka i Pribičević napustili.

Dalji politički put Matošića možemo pratiti iz pisma koje je dr. Grga Angjelinović uputio 15. travnja 1938. zagrebačkom *Obzoru* i splitskom *Novom dobu*.⁹⁵⁵ Matošić je do skupštinskih izbora 5. svibnja 1935. bio član Jugoslavenske nacionalne stranke (JNS) i želio je kandidirati kao stranački kandidat, ali mjesna organizacija JNS u Splitu nije poduprla njegovu kandidaturu. On je zato kandidirao na Jeftićevoj listi kao samostalni kandidat (nije bio izabran – op. a.). Poslije izbora, Matošić je napustio JNS i osnovao „Jugoslavenski skup“, koji se ubrzo pasivizirao.

Ubrzo nakon pisma G. Angjelinovića *Novo doba* je obavijestilo čitaoce da je u Splitu održan izvanredni sastanak „Jugoslavenskog skupa“, na kojem su bili prisutni i članovi banovinskog odbora Jugoslavenske radikalne zajednice (JRZ).⁹⁵⁶ Na sastanku, u punoj dvorani kina „Tesla“, je Matošić rekao da je: „Dr. Stojadinović u Beogradu na kongresu Jugorasa izložio u kratko program JRZ, a taj je: Kralj, narod i narodno jedinstvo i da je on jedini naš političar koji je kratko i jasno ocrtao srž svog programa“. Zatim je pozvao članstvo da se opredijeli za JRZ, na što je članstvo „jednodušno pristalo i odobrilo taj predlog uz poklike gosp. Dr. Stojadinovića“.⁹⁵⁷ U jesen te godine, 13. listopada 1938., Matošić je zamijenio Mirka Buića na mjestu splitskog načelnika.⁹⁵⁸

Na izborima održanim 11. prosinca 1938, dr. Vlade Matošić je izabran u Narodnu skupštinu u Beogradu, na listi režimske JRZ. Osim njega, na listi JRZ su tada birani dr. Tomo Mimica iz Omiša, Niko Čipiko iz Kaštela, Miloš Tripalo iz Sinja i dr. Slavko Grubišić iz Šibenika.⁹⁵⁹ Nekoliko dana poslije sklapanja sporazuma Cvetković – Maček (26. VIII. 1939.), i stvaranja Banovine Hrvatske, novi ban dr. Ivan Šubašić je donio odluku o raspuštanju svih općinskih vijeća u Banovini. Na mjestu gradonačelnika Splita je tada Matošića zamijenio Bogomil Doležal, najstariji pravnik u gradu.⁹⁶⁰

Poslije raspada Jugoslavije 1941. i talijanske okupacije Splita, splitski prefekt dr. Paolo Zerbini je evidentirao Matošića u popisu masonske lože „Pravda“ u Splitu, u kojoj su sa njim

⁹⁵⁴ *Pravda*, 22. IX. 1930., str. 3.

⁹⁵⁵ Pismo senatora dra Angjelinovića, *Novo doba*, XXI/1938., br. 90., 17. IV. 1938., str. 40.

⁹⁵⁶ Izvanredni sastanak „Jugosl. Skupa“, *Novo doba*, 9. V. 1938., str. 3.

⁹⁵⁷ Isto.

⁹⁵⁸ Daniela Kušpilić, *Društvena povijest Splita između dva svjetska rata*, Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, 2016., 14. (diplomski rad).

⁹⁵⁹ Rezultati izbora u Vrbaskoj, Savskoj i Primorskoj banovini, *Politika*, 14. XII. 1938., 3., Glavni birački odbor završio je rad. Narodni poslanici podižu svoja punomoćja u Glavnom biračkom odboru, *Pravda*, 11. I. 1939., str. 24.

⁹⁶⁰ Kušpilić, *Društvena povijest Splita između dva svjetska rata*, str. 15.

bili i Jerko Čulić, prof. Silvije Alfirević, ing. Dane Matošić, dr. Ive Tartalja, Marko Stojanac i drugi.⁹⁶¹

O aktivnosti Matošića u 1941. godini nemamo podataka, ali iz dokumenata kasnijeg vremena možemo zaključiti, da je čvrsto stajao uz četničkog vođu Dražu Mihailovića. Historičari Fikreta Jelić Butić i Dušan Plenča su 1986. objavili, nezavisno jedno od drugog, pismo Drži Mihailoviću od 31. prosinca 1942. među čijim potpisnicima je i dr. V. Matošić, a koje D. Plenča naziva „pismo velikosrba Splita.”⁹⁶² Jelić-Butić navodi da je to pismo izražavalo nezadovoljstvo prema Iliji Trifunoviću Birčaninu, koji je tada bio Mihailovićev opunomoćenik za Dalmaciju i citira navod potpisnika pisma da „tumače raspoloženje svih dobromislećih Srba” u Splitu.⁹⁶³ Drugi potpisnici su bili: Ante Cettineo, Marko Stojanac, Radoslav Čorović, dr. Ivo Miović i Aćim Čavlina. Jelić Butić je došla do zaključka, da je to „grupa aktivnijih četnika, za koje se, prema nekim podacima, može pretpostaviti da su činili Srpski nacionalni komitet u Splitu⁹⁶⁴ (taj Komitet je bio u ilegali – op. a.).

Poslije Birčaninove smrti u Splitu, 3. veljače 1943., Matošić je ušao u „uži odbor” Mihailovićevog „patriotskog foruma” u Splitu,⁹⁶⁵ koji je bio formiran u proljeće 1943. Drugi članovi „užeg odbora” bili su: Niko Bartulović, Zvonko Šimunić, Marko Stojanac i Duje Ivanišević, generalni sekretar Nenad Grisogono, dok su članovi „šireg odbora” bili Niko Markov, Aćim Čavlina, Jovo Margetić, Roko Čulić, Zvonko Murat, Vjekoslav Lauš i Ivo Čičin Šain. Cilj tog odbora iznio je Mihailovićev predstavnik u Splitu Mladen Žujević u svom pismu Mihailoviću od 6. kolovoza 1943: „Cilj ovog odbora sastoji se u tome da da propagandom i akcijom u narodu rehabilituje četnike i podpomogne obrazovanje vojnih organizacija u Splitu i Dalmaciji.”⁹⁶⁶ Tih dana, u hotelu Park u Splitu održana je konferencija sa generalom Spigom, na kojoj je učestvovalo oko 70 ljudi – u velikoj većini pristalica četničkog pokreta, ali i splitski biskup Bonefačić, kao i nekoliko drugih učesnika, pa i dvoje predstavnika ustaškog pokreta (pristaše HSS-a nisu došli). Na konferenciji je Matošić (uz bivšeg bana Jablanovića, dr. Arambašina, dr. Nika Ljubića, dr. Eduarda Grgića, dr. Jakšu Račića i brojne druge) zastupao četnički pokret.⁹⁶⁷

Dr. Vlade Matošić je preživio likvidacije brojnih monarhista 1943. po kapitulaciji Italije, nakon privremenog prvog partizanskog oslobođenja Splita, među kojima su bili direktor gi-

⁹⁶¹ Ivan MUŽIĆ, *Masoni u Hrvatskoj 1918 – 1967.*, Orbis, Split, 1993., str. 139.

⁹⁶² Dušan PLENČA, *Kninska ratna vremena 1850 – 1946. Knin, Drniš, Bukovica, Ravni Kotari*, Globus, Zagreb, 1986., str. 366.

⁹⁶³ Fikreta JELIĆ – BUTIĆ, *Četnici u Hrvatskoj 1941 – 1945.*, Globus, Zagreb, 1986., str. 179.

⁹⁶⁴ Isto.

⁹⁶⁵ JELIĆ – BUTIĆ, str. 183.

⁹⁶⁶ PLENČA, *Kninska ratna vremena 1850 – 1946. Knin, Drniš, Bukovica, Ravni Kotari*, str. 397.

⁹⁶⁷ PLENČA, str. 427.

mnazije Silvije Alfirević, prota Sergije Urukalo, sudac dr. Ćiro Madirazza, Ante Omero, advokat dr. Otmar Nonveiller i mnogi drugi. Preživio je i drugi val strijeljanja, poslije partizanskog konačnog osvajanja Splita 3. studenog 1944, kada su strijeljani dr. Ivo Carić, dr. Niko Ljubić, starosta splitskog sokola dr. Zvonko Šimunić, Celimir Pezelj i brojni drugi.

U to vrijeme bio je saslušan od strane isljednika OZN-e (Ivo Senjanović, 10. XI. 1944). Nije suđen i nastavio je sa advokatskom praksom do oduzimanja licence 1946. godine. Dr. Vlade Matošić preminuo je u Splitu 19. ožujka 1978.

Donosimo tri kraća dokumenta o dr. V. Matošiću:

- *zapisnik o saslušanju u OZN-i u Splitu, 10. 11. 1944.*
- *kratku zabilješku „Podaci” (OZN-e, bez datuma, vjerovatno jesen 1944) i*
- *dokument „Podaci”, sa izjavomom dr. V. Matošića od 10. 11. 1948.*

* * *

Omot spisa dosijea OZN-e i UDB-e:

MATOŠIĆ VLADO (Paško)

Kratak zapisnik o saslušanju u OZN-i – 10. 11. 1944.

ZAPISNIK

O saslušanju dr. Matošić Vlade pok. Paške odvjetnika iz Splita, rođen u Splitu 13. V. 1892.

PRISUTNI: Senjanović Ivo

Radeno u uredu OZN-e za Splitsko područje dne 10. XI. 1944

Za vrijeme kapitulacije Jugoslavije nalazio sam se u Splitu teško bolestan. Razbolio sam se godinu dana prije kapitulacije, dana 6. II. 1940. god. Pošto sam bio teško bolestan nisam bio sposoban za bilo kakav rad, i kao takav nisam se ni politikom bavio; a što više nisam obavljao nikakve profesionalne poslove.

Pred godinu i po dana bolest je popustila, tako da se danas osjećam sposoban za rad za stolom.

Što se tiče mog pristupanja na sprovodu Birčanina, ja sam prisustvovao istom u znak pieteta, a ne u smislu nekakve četničke političke manifestacije. Osim toga ja do kraja nisam prisu-

stvovao na sprovodu osjećajući neraspoloženje naroda prema svim onim koji su prisustvovali. U Matošića ulici sam iz povorke i izašao.

U pogledu pristupanja na konferenciji u Hotel Parku sa italijanskim generalom Spigom izjavljujem, da sam istom na poziv talijanskih vlasti prisustvovao. Poziv sam primio 24 sata prije sastanka, tako nisam bio u mogućnosti da ispitam raspoloženje građanstva, ali sam se ipak konzultovao sa sucem Nardiniem. U zajedničkoj diskusiji uspostavili smo, da nije baš zlo prisustvovati konferenciji; u smislu pasivnog posmatrača.

Na nikakvim drugim političkim sastancima nisam prisustvovao.

Bilo mi je poznato da se formirao građanski blok, ali uz isti nisam ni u kom pogledu bio vezan. To je sve što znam o tom bloku.

Zapisnik mi je pročitan, i u njemu je tačno izneseno što sam izjavio.

Senjanović Ivo s.r. Matošić Vlade s. r.

* * *

Napomena priređivača: *Dokument „Podaci”, informacija na osnovu podataka partizanske obavještajne službe (bez datuma, vjerovatno jesen 1944).*

PODACI

Za MATOŠIĆ Dr. VLADU, pok. Paške i majke Arzić Mande, rođen 13. maja 1892. godine u Splitu, advokat, stanuje Preradovića prilaz br. 1.

Za vrijeme bivše Jugoslavije bio je gorljivi pristaša režima te je kao takav uživao privilegije od ondašnjih vlastodržaca. Na političkom polju vidno je djelovao, a naročito se isticao u agitaciji za vrijeme izbora.

Kapitulacija bivše Jugoslavije zatekla ga je u Splitu gdje je stalno boravio tokom cijele okupacije. Od prvih dana ostao je doslijedan svoje lične političke opredjeljenosti ispoljavajući simpatije prema jugoslavenskoj reakciji u Londonu i četnicima unutar zemlje hvalisajući snagu i moć oružanih formacije istih. Za vrijeme talijanske okupacije prisustvovao je sprovodu Birčanina kao i konferenciji u hotel Park, koja se održala sa talijanskim generalom Spigom. Njemačko ustaškom okupacijom nije djelovao vidno na političkom polju iako je politički ostao isti. Tokom cijele okupacije NOP nije pomagao i ako je zato imao mogućnosti.

Po oslobođenju i danas neprijateljski je raspoložen prema postojećem poretku i ako to vrlo vješto prekriva. Stalno je u društvu sa istaknutim četničkim funkcionerima Ivanišević

Dujom, Mijač Filipom, Stipčević Mirkom i drugima. Formalno je član N. Fronta, ali se ne odaziva nikakvim akcijama iste.

S. F.– S. N.

* * *

Napomene priređivača: *Dokument „Podaci“ iz 1948, sa kratkom izjavom dr. V. Matošića.*

PODACI

ZA MATOŠIĆ Dr. VLADU pk. Paške

Generalije:

Rođen 13.7.1892. g. u Splitu, NR Hrvatska, državljanin FNRJ, po narodnosti Hrvat, oženjen. Prihoda osim plate nema. Posjeduje 1/7 male kuće i jedne zemlje. Žena Ljubica rođena 1905. domaćica, sin Miloje rođen 1925. student i kćer Magda rođena 1928. god. studentica. Žive u zajednici sa ženom. Svršio pravni fakultet. Najviše ima sposobnosti za pravnu službenu djelatnost. Ima advokatski ispit. Strane jezike govori: italijanski, engleski i donekle francuski. Do 6. travnja 1941. i od 6. travnja 1941. do oslobođenja – advokat. Do septembra 1946. advokat, a od 6. IX. 1948. namještenik kod Ugostiteljskog poduzeća R. V. 1. u Splitu.

Biografija:

Rodio sam se u Splitu. Po zanimanju sam bio advokat sve do IX. 1946. god. Završio sam pravni fakultet i doktorirao na univerzitetu u Zagrebu u god. 1916. Advokatski posao sam vodio u Splitu. Do okupacije sam učestvovao u javnom životu grada i politički pripadao nacionalističkim grupama, koje su u jedinstvu naroda nalazile snage i sigurnosti države. U godini 1940. sam se razbolio i posljedice bolesti vukao gotovo sve do oslobođenja, što me je priječilo da uzmem aktivnog učešća u radu za vrijeme okupacije. Inače sam uvijek i gdje god sam mogao pokazivao otvoreno svoj neprijateljski stav prema okupatoru. Tako ja sam jedan od rijetkih advokata, koji nije stavio oznaku radnje na jeziku okupatora, kad je ovaj to naredio. Otvoreno pismeno sam odbio, kada je upravitelj fašista škole to tražio, da mi sin postane član Gil-a, i on je radi toga bio dočekan od jedne grupe fašista pri izlazu iz škole i isprebijan. Nikada za cijelo vrijeme okupacije nijesam koraknuo u nijedno nadležstvo okupatora – izim u sud – iako me posao tamo vodio. Nikada za cijelo vrijeme okupacije nisam u nijednoj prigodi, a tih je bilo nebrojeno, izvjesio zastavu ni na kući ni na kancelariji, iako mi je kancelarija bila u ulici, gdje su bila sjedištva svih fašističkih društava. Odbio sam svaki put kad se je od mene tražilo, da

potpišem italijanski ratni zajam itd. Po oslobođenju sam nastavio advokatskim radom do septembra 1946. god. kada sam bio brisan iz imenika advokata.

10. novembra 1948. god.
Dr. Matošić Vlado
Split, Matije Gubca 3.

HR-DAST, fond 409, Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju, dosije br. 1375., Matošić Vlado

* * *

ARNERI SLAVKO (Korčula, 20. XII. 1919 – Trogir, 12. VIII. 1978)

Slikar, nogometaš, nogometni trener i sudac

Slikar, nogometaš, nogometni trener i sudac Slavko Arneri

Poznati sportski djelatnik Slavko Arneri (nogometni vratar, trener i sudac), ujedno i slikar (učenik Emanuela Vidovića) rođen je 20. prosinca 1919. godine u staroj korčulanskoj plemićkoj obitelji Arneri U *Hrvatskom biografskom leksikonu* (u daljem tekstu: HBL), u leksikografskoj jedinici Arneri stoji: „Članove obitelji nazivali su i Arnerić, a taj su oblik prezimena u XX

st. neki uzeli kao službeni”.⁹⁶⁸ Do službenih promjena prezimena u Arnerić dolazilo je nakon stvaranja jugoslavenske države 1918. godine.⁹⁶⁹ Detaljnije navode o porijeklu obitelji dala je i jugoslavenska i srpska filmska glumica i političarka Demokratske stranke Zorana Đinđića (u periodu 1999.-2003.) Neda Arnerić, u intervjuu za zagrebački *Jutarnji list* 2010. godine: „Moji su preci bili Peruzović, Dobroslavić, a onda je u obitelji, u 17. stoljeću, bio neki uspješan čovjek imenom Arnerius Dobroslavić koji je gotovo dogurao do kardinala”.⁹⁷⁰ Po izjavi N. Arnerić, njen djed je sastavio porodično rodoslovno stablo od XIV do XX st.

Otac Slavka Arnerija bio je dr. Vlaho (Biagio)⁹⁷¹ Arneri, zdravstveni inspektor Školske poliklinike Higijenskog zavoda u Splitu.⁹⁷² Majka Diomira (Mira) bila je domaćica.⁹⁷³ Biografija Slavka Arnerija objavljena je u HBL,⁹⁷⁴ ali je, uz niz značajnih biografskih podataka, naveden i pogrešan podatak da je bio sudionik NOB-a od 1943., a zapravo je stupio u NOV 1944. godine. Sudjelovanje u četnicima nije navedeno. Po struci je Slavko Arneri bio pravnik. Pravni fakultet u Zagrebu završio je 1953. godine. Kao nogometaš, branio je vrata ASK u Splitu (1937.-1941.), a po završenom Drugom svjetskom ratu nastupao je za IX. diviziju i za reprezentaciju IV. armije NOV (1945.), za RNK Split (1945.-1946.), za zagrebačku Lokomotivu (1946.-1948.), za Dinamo (1948.-1951.), NK Zagreb (1951.) i 1955. za zagrebački Metalac (danas NK Kustošija). Po novijim podacima, i za splitski Hajduk je nastupio tri puta.

* * *

Napomena priređivača: Priloge koje objavljujemo treba suditi kritički, kao dokument vremena u kojem su neke od verbalnih, a nedokazanih izjava mogle čovjeka koštati i života. Isto vrijedi i za napomene isljednika u dokumentima OZN-e, koje su često puta posljedica političke netrpeljivosti, ponekad i zavisti. U slučaju Slavka Arnerija teška sudbina je izbjegnuta 1944/5. vjerovatno najviše zahvaljujući njegovom sportskom talentu, koji mu je pomogao da se uključi u sportski i društveni život poslijeratne Jugoslavije.

* * *

⁹⁶⁸ *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 1., Zagreb, 235.

⁹⁶⁹ Tako je npr. dr. Juraj Arneri promijenio prezime u Arnerić 30. XII 1932.– v. „NA ZNANJE”, *Službeni vojni list za 1936. godinu*, str. 1499.

⁹⁷⁰ <https://www.jutarnji.hr/globus/glumila-sam-ljubavnice-a-jos-sam-bila-nevina-4093758>. (pristup 1. VII. 2023.), Slično tome i intervju Nede Arnerić za beogradski *Argument* br. 92., 20. 10. 1997., str. 26.

⁹⁷¹ Kršten kao Biagio, prilikom rođenja 1872. godine. Preminuo 1956.

⁹⁷² Unapređenja, *Pravda*, 4. VII 1934., str. 16.

⁹⁷³ Rođena 1881., preminula u Trogiru 1964.

⁹⁷⁴ *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 1., Zagreb, str. 237.

Omot spisa dosijea OZN-e:

ARNERI SLAVKO (Vlaho)

Rezime informacija OZN-e o Slavku Arneriju (bez datuma, vjerovatno jesen 1944.)

Pos. br. (...?)7

1. ARNERI VLAHOV SLAVKO, na dužnosti crtača u Klubu IX. ud. divizije. Rođen 12. XII. 1919. godine u Korčuli, zavičajan u Splitu, Hrvat, katolik. Nije oženjen, kod kuće ima oca i majku, star 72 godine (otac – op. a.). Otac mu je po zanimanju liječnik, majka Mira stara 63 godine, domaćica, sestra Keti stara 29 godina, domaćica udata za kapetana Domijana. Sestra mu živi sa ocem i majkom u Splitu. Obitelj mu se izdržava od očeve zarade. U službi okupatora nema nikoga. Po zanimanju je student prava. Svršio 8 razreda gimnazije i studirao je 4 godine pravni fakultet u Zagrebu. Govori talijanski i nešto francuski jezik. 4 razreda osnovne škole i gimnaziju u Splitu a 6 semestara u Zagrebu. Školovao se od očeve zarade. Izjavljuje da nije služio neprijateljsku vojsku, a u NOV je došao 10. VIII 44. g. dobrovoljno i javio se Komandi Splitskog Područja. Od kapitulacije Jugoslavije do kapitulacije Italije bio je u Splitu i bavio se slikarstvom. 13. IX. 43. pošao je u NOV i prijavio se Komandi poviše Solina, gdje su ga uputili neki partizani (tako je on izjavio), a odatle je bio upućen sa propusnicom za Kozjak⁹⁷⁵ i naišao je na grupu bivših jugosl. oficira i u toku noći su krenuli sa njima u selo Unišić. Kad su stigli tamo vidio je da je to neka četnička grupa i tu su ostali 2 dana, a zatim upućen u Kosovo,⁹⁷⁶ gdje je ostao 15 dana. Odatle je krenuo za Vrpolje gdje je ostao do konca 11. mjeseca i tu je bio liječnik jedne četničke jedinice koja se zvala Šibensko Splitski Odred. Oružje su dobili, ali u borbama nije učestvovao. S njime je iz Splita krenulo još 6 drugova, koji su se vratili natrag u Split 2 dana poslije nego što je on došao. Njihova su imena: Karaman Niko, Tomaseo Leonard,⁹⁷⁷ Beroš Zdravko, a za ostale imena ne zna.

⁹⁷⁵ Nakon kapitulacije Italije, dosta četničkih omladinaca se iz Splita prebacivalo na Kozjak preko Kaštela, jer su tu imali jaku podršku – informacija u razgovoru autora članka sa Milanom Lentićem, scenografom, slikarom i književnikom u Zagrebu 1982; on je u Dinarsku diviziju tih dana otišao istim putem.

⁹⁷⁶ Dalmatinsko Kosovo je bilo sjedište štaba Dinarske četničke divizije Momčila Đujića.

⁹⁷⁷ Tomaseo (Tommaseo) Leonard bio je sin diplomate jugoslavenske kraljevske vlade Milovana Tommasea (Split, 1891.– Beč, 1958.). Sa Slavkom Arnerijem je bio kolega na Pravnom fakultetu u Zagrebu. L. Tomaseo (rođ. 1919 u Splitu) je bio mobiliziran u partizane i poginuo u borbi za Bihać u travnju 1945.– <https://www.geni.com/people/Milovan-Tommaseo/6000000035053721005> (pristup 1. VII. 2023.)

Inženjer Nikolić Slavko iz Splita dao je slijedeću izjavu o Arneriju: Poznam ga od 1937. godine sa studija u Zagrebu, a inače sam ga i ranije poznavao. Za sve studente koji su dolazili iz Splita u ono vrijeme u Zagrebu vršila se propaganda za pristupanje u „Kulturno Udruženje studenata pacifista”. On je vršio propagandu zajedno sa inž. arh. Ivom Vitićem⁹⁷⁸ iz Šibenika, Seltišik Pjerom, studentom E. K. V. S.,⁹⁷⁹ sada četnikom. Oni su vrbovali za zbor „Ljotićev”. Inače znam, da je u Zagrebu uvijek zauzimao protunarodni stav, koji se očitavao u njegovom otvorenom pomaganju svih „jugoslovenskih” vlada, proturivanju srpskih ideja.

U Zagrebu je bio član „Zbora”. U Splitu se družio sa organizovanim četnicima. Čuo sam od Žica Franje, da je Arneri za vrijeme talijanske okupacije Splita, denuncirao pristase NOB-e. To je čuo i sin ljekarnika Orebića, Oleg student tehnika, sada u Splitu i neki Madirazza, obojica su desničari. Ova trojica su bila iz njegove „klape” i o njemu kao protivniku naše borbe izražavali su najnegativnije.

Nikolić Josip (Zaneta Janko, Zlatar Veljko, te Popović Branko iz Vrgorca, inače članovi reakcionarne HSS-e) rekli su nekako oko pada Musolinija da je Arneri na Narodnom trgu, skupa sa sinom dr. Carića starijim, sinom farmacistice Margetića⁹⁸⁰ i sinom Petra Lugera, suvlasnika SAP-a⁹⁸¹ (svi zajedno) vršio denunciranje ili bolje rekuć prokazivanje i to na slijedeći način: Arneri i njegova spomenuta grupa šetali bi po trgu, a nedaleko do njih šetali su fašistički agenti.

Kad bi naišao koji simpatizer našeg pokreta ili istaknuti radnik, ukratko kad bi naišao koji protivnik fašizma, onda bi Arneri glasno rekao: Ovo je komunista ili ovo je simpatizer partizana i slično. Agenti su označene hapsili. Ovo je inače bila praksa fašističkih agenata u Splitu.

Znam pozitivno da Arneri prisustvovao sastancima četničke omladine, koji su se održavali u kući bankovnog direktora Boškovića u ulici XI. Puka. Tim sastancima su koliko je meni poznato prisustvovali su slijedeći: Arneri, Carić⁹⁸² (stariji sin), sin farmacistice Orebića,

⁹⁷⁸ Poznati arhitekt Ivo Vitić (Šibenik, 1917.– Zagreb, 1986.), u mladosti pripadnik JNP Zbor Dimitrija Ljotića. 1984. dobitnik nagrade za životno djelo „Vladimir Nazor”. O njemu više u elektronskom izdanju Hrvatske enciklopedije: <https://www.enciklopedija.hr/natuknica.aspx?id=64912>.

⁹⁷⁹ Ekonomsko-komercijalna visoka škola, sada Ekonomski fakultet u Zagrebu.

⁹⁸⁰ Apotekar dr. Jovo Margetić, jedan od četničkih prvaka u Splitu.

⁹⁸¹ Splitsko autobusno poduzeće.

⁹⁸² Odvjetnik dr. Ivan (Ivo) Carić. Bogdan Radica u svojim memoarima „Hrvatska 1945” (Zagreb, 1992., 179.) piše da mu je njegov otac, Lovre Radica, rekao u svibnju 1945. u Splitu da su ubijeni advokat Vukušić (Stjepan, hrvatski političar i novinar, gradonačelnik Splita u vrijeme NDH 1943-1944.– op. a. N. M.) i Carić, „obadva sveca, ništa nisu učinili, ni crva nisu zgazili! Pa advokata Ljubića! Ubili su ti i tvog prijatelja Niku Bartulovića”. Ova napomena o advokatu Ljubiću odnosi se na dr. Nikolu Ljubića, rodom iz Starigrada na Hvaru. Dr. N. Ljubić ubijen je nakon partizanskog zauzeća Splita, kao i njegov kolega dr. Ivo Carić iz Jelse na Hvaru, po presudi Vojnog suda VIII. Korpusa vojne oblasti komanda Split. Blanka MATKOVIĆ i Ivan PAŽANIN (ur.), *Zločini i teror u Dalmaciji 1943-1948. počinjeni od pripadnika NOV, JA, OZN-e i UDB-e. Dokumenti*, Zagreb, 2011., str. 551.

Oleg⁹⁸³, Madirazza, trogiranin čiji je otac bio diplomatski činovnik. Inače je student prava. Zatim Carić Seka, Uča Bošković i još neke druge koje ne poznam.

Neposredno iza famoznog četničkog klanja u selu Gatima 1942. godine, spomenuti Arneri u društvu sa Carićem (starijim) i još nekim drugima vozio se je autobusom iz Splita na Bačvice. Za vrijeme vožnje Arneri i njegova družina pjevali su poznatu četničku pjesmu „Spremite se, spremte četnici” i.t.d. Putnici su protestvovali, uz prijetnju da će ih izbaciti iz auta. Njihov odgovor bila je drska prijetnja našim simpatizerima. Autobus je uto prispio na Bačvice, gdje je Arneri sa svojom družinom izašao. U padu Italije otišao je u četničku vojsku zajedno sa braćom Carić, Luger, Orebić, Oleg, dva sina dr. Simunića,⁹⁸⁴ Đuro Bjedov.⁹⁸⁵ Nakom mjesec i pol povratili su se svi u Split sa bradama. Javno su tada izjavljivali da su ih četnici prevarili i da su se prevarili u četničkom pokretu. Međutim su povjerljivo govorili, da im je od strane četnika savjetovano da se povuku iz oružane borbe, kako bi se sačuvali kao intelektualci i da odu u Srbiju, odnosno u Beograd, gdje će biti sa strane četničke organizacije odgajani i spremni za preuzimanje vlasti u velikoj Srbiji, koja će se protezati i na naše krajeve poslije rata.

Također imamo slične izjave od Perić Vojka i Bradarić Tome obojica iz Splita. Kad je došao u NOV bio je raspoređen kao borac III čete I bataljona III brigade. Bio je ranjen 28. VIII. 44. godine prilikom napada na Gračac. Kasnije je bio šef tehnike prop. otsjeka III brigade, a sada crtač kluba IX divizije.

U inostranstvu ima zeta.

Što se tiče njegovog držanja nije se do sada moglo osjetiti da nešto govori protiv NOP.a, ali iz samog njegovog nezalaganja u radu uočava se neprijateljski stav prema našem pokretu. Družni se uglavnom sa ljudima, koji su po svom socijalnom sastavu i svom materijalnom stanju i po svom ubjedenju bliski njemu. Ništa ne radi a i ono što radi, radi bez volje. Ponekad prije svršetka radnog vremena izlazi na korzo. Ženskaroš je. Stalo mu je samo do priredaba i do utakmica. Nezadovoljan je što je u vojsci i prigovara što mu se jedanput onemogućilo da svrši sudski tečaj, jer bi na taj način imao neki položaj i mogao bi se izvući iz vojske. Bez karaktera je i umišljen u samoga sebe.

⁹⁸³ Ing. Oleg (Josipa) Orebić je rođen 12. IX. 1919. u Orebiću na Pelješcu. Njegov otac Josip, istaknuti jugoslavenski nacionalista (rođ. 24. 7. 1874. u Orebiću), izgubio je život u jesen 1943, vjerovatno u partizanskim pogubljenjima u Žrnovnici kod Splita. Oleg Orebić je kasnije emigrirao u SAD. Umro je u Bostonu 15. VII. 1970.

⁹⁸⁴ Pogrešno zapisano Simunić umjesto Šimunić. Advokat dr. Zvonko Šimunić bio je jugoslavenski nacionalista, starosta Sokola u Splitu. 1941-43. blizak Niki Bartuloviću, jedan od inicijatora stvaranja Jugoslovenskog revolucionarnog pokreta (JUREPO) i jedan od trojice potpisnik deklaracije Draži Mihailoviću početkom 1943. (Fikreta JELIĆ-BUTIĆ, Četnici u Hrvatskoj 1941-1945., Zagreb, 1986., 167-169). Dr. Z. Šimunić ubijen je poslije ulaska partizana u Split, krajem 1944.

⁹⁸⁵ Đuro Bjedov je bio otac i prvi trener plivačke rekorderke Đurdice Bjedov, dobitnice zlatne medalje za Jugoslaviju na Olimpijskim igrama u Meksiku 1968. u disciplini 100 m prsno. Podaci Muzeja sporta Split navode međutim da je Đuro Bjedov već krajem ljeta 1944. bio, u okviru partizanskog Četvrtog pomorskog sektora, na Visu angažiran u organizaciji sportskog života – vaterpola i plivanja. https://www.muzejsporta-st.hr/povijest_sporta_vaterpolo_plivanje_titovi_dupini.html, pristup 1. VII. 2023.

Upućen na Korčulu (*dopisano rukom*)

* * *

Dvije izjave OZN-i od strane komunističkih pouzdanika (Tomo Bradarić i ing. Slavko Nikolić)

Napomena priređivača: *Upada u oči da se u pratećem dopisu navodi da se prilažu izjave Tome Bradarića, koji je bio na dužnosti u partizanskoj komandi Vojne oblasti, i „novomobilisanog“ Vojka Perića. Međutim izjave Vojka Perića nema, već je priložena izjava ing. Slavka Nikolića, koji sa očitim animozitetom govori o S. Arneriju. Ne možemo znati da li je razlog za izostavljanje izjave mobiliziranog partizana Vojka Perića sadržaj njegovog iskaza, koji se možda nije uklapao u očekivanja istražitelja OZN-e.*

OZN-a pri Štabu VIII. Korpusa

Broj 18/44, dne 29. VIII. 44.

ZAPISNIK

Sastavljen u kancelariji OZN-e pri štabu VIII. Korpusa NOVJ. dne 29. VIII. 1944.

Predmet:

Preslušanje drugova Bradarić Tome iz Splita, na dužnosti kod Vojne oblasti i Perić Vojka⁹⁸⁶ iz Splita, novomobilisanoga.

Imenovani su pozvani da daju podatke o ARNERI SLAVKU, studentu iz Splita koji se sada nalazi u jedinici IX. Divizije NOVJ.

Drug Bradarić Tomo pozvan izjavi slijedeće:

„Arneri Slavka poznajem već dugo vremena, još od vremena našeg zajedničkog igranja nogometa u AŠK-u tako, da naše poznanstvo datira još od 1937. g. Poznajem ga kao šovinistu nastrojena u jakoj mjeri velikosrpstvom. Družio se koliko se sjećam sa mladim Hajekom danas poznatim pljačkašem u Splitu /imao je u Splitu zajedno sa Marinom Razmilovićem, sa građevinskom poduzetnikom Zlodrom monopol za građevinski materijal u doba ustaške vlasti u Splitu/ Hajekom Ivom⁹⁸⁷.

U početku ove godine sa ostalim poznatim četnicima bio je od ustaša zatvoren – to je bilo

⁹⁸⁶ Umjesto izjave Vojka Perića, priložena je izjava ing. Slavka Nikolića.

⁹⁸⁷ Ovaj navod je očito zlonamjeran. Ivo Hajek i njegov brat Veljko su bili nogometaši RSK Split i jasno je da se Slavko Arneri sa Ivom Hajekom družio kao sa prijateljem iz redova nogometaša.

u vezi sa pokoljem u Sinjskoj krajini – i na poznatu intervenciju Gestapo-a bio je oslobođen. U Splitu se družio sa četnicima i to stalno. U posljednje vrijeme bio je član Narodne zaštite u Splitu. Da li je aktivno sudjelovao u četničkim zločinima ili nije to ne znam.

Preslušani:

Bradarić Tomo (*vlastoručni potpis*)

Prisutni:

(*potpis nečitak*)

* * *

U padu Italije otišao je u četničku vojsku zajedno sa braćom Carić, Luger, Orebić Oleg, dva sina dr. Šimunića /sada u hrvatskoj vojsci/, sin četnika farmaciste Margetića i Braco Šakić, Đuro Bjedov. Nakon mjesec i pol povratili su se svi u Split sa bradama, i Bulić..... i to sa bradama, koje su potajno obrijali. Javno su tada izjavljivali, da su ih četnici prevarili i da su se razočarali u četničkom pokretu.

Međutim su povjerljivo govorili, da im je od strane četničke organizacije savjetovano da se povuku iz oružane borbe kako bi se sačuvali kao intelektualci i da odu u Srbiju, odnosno u Bgrd gdje će biti sa strane četničke organizacije odgajani i spremni za preuzimanje vlasti u velikoj Srbiji koja će se protezati i na naše krajeve – poslije rata.

Kada sam doznao da se spomenuti Arneri nalazi u redovima NOV-e neobično sam se začudio, jer ga poznajem kao uvjerena i nepopravljiva četnika, pa sumnjam u iskrenost njegovih namjera prema NOB-i. Inače Arneri je kao čovjek vrlo loša karaktera, poznati hohštapler, kojemu nije drago raditi i držim da po svojim moralnim kvalitetima ne spada u NOV-u.

Neki slučajevi gdje bi se lično ispoljio denuncijantski i organizacioni četnički rad Arnerijev – osim ranije spomenutih – ne mogu navesti.

Zapisnik je pročitan i u njemu je uneseno sve onako kako sam izjavio.

Saslušani:

Ing Nikolić Slavko (*vlastoručni potpis*)

Prisutni:

(*potpis nečitak*)

* * *

HR-DAST, fond 409, Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju, dosije br. 42., Arneri Slavko

VOJIN ARAMBAŠIN (Zadar, 20. VII. 1891.– Split, 1963.)

Profesor Tehničke škole i predsjednik Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Splitu

Prof. Vojin Arambašin (fotografija iz arhiva UDB-e)

Vojin Arambašin je bio profesor na Tehničkoj školi u Splitu, a u Udruženju prijatelja Velike Britanije i Amerike u Splitu, bio je aktivan od osnivanja 1935, da bi 1936. postao i potpredsjednik, a 1940. i njegov predsjednik.⁹⁸⁸ Vojin Arambašin rođen je u Zadru 1891. kao vanbračno dijete majke iz tršćanske obitelji Lainberti i oca Vicka (Vikentija) Arambašina, iz poznate kaštelanske obitelji Arambašin. Otac i njegov stric dr. Jozo (Josip) Arambašin bili su vidno politički aktivni od sredine 80-ih godina 19 stoljeća pa sve do 1914. u redovima dalmatinske Srpske stranke u Kaštelima i u Splitu. Otac mu se bavio i novinarstvom: bio je dopisnik zadarskog *Srpskog lista*, i 1888. izvještavao sa poznatog splitskog „Velezidajničkog procesa” Kaštelanima Vikentiju Butijeru i Jovi Metličiću, uredniku i vlasniku političko-satiričkog lista *Dražkov raboš*.⁹⁸⁹ Po Prvom svjetskom ratu, Vicko Arambašin ja bio urednik splitske *Naše zemlje* (1921.-1923.), „glasnika za interese malih posjednika”.

Dr. Josip (Jozo) Arambašin, Vojinov stric, bio je poznat u liječničkim krugovima, ali i puno šire, kao autor „Liječničkog rječnika” (Split 1912. i 1940.), kao i po člancima o higijeni i o medicini. U *Hrvatskom biografskom leksikonu* za njega se navodi da je 20-ih godina 20. stoljeća pripadao Narodnoj radikalnoj stranci.⁹⁹⁰ U poodmakloj dobi od preko 80 godina (rođ. 1861.),

⁹⁸⁸ Skupština Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Splitu, *Novo doba*, XIX/1936., br. 27., 3. II. 1936., str. 7.

⁹⁸⁹ Arambašin Joso, *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 1, Zagreb, 1983., str. 220.

⁹⁹⁰ Više o tome u rukopisu Stevana (Stjepana) Roce: Srbi-katolici u Kaštelima kod Splita, Arhiv Srpska akademije nauka i umjetnosti (SANU), br. 11240.

bio je politički aktivan i za vrijeme Drugog svjetskog rata. Povjesničar Dušan Plenča spominje dr. Jozu Arambašina kao jednog od predstavnika četničkog pokreta na poznatoj konferenciji u hotelu Park u Splitu, 3. kolovoza 1943.⁹⁹¹ Nama je nepoznato da li je i stričeva politička aktivnost bila razlog za nadzor OZN-e i kasnije UDB-e nad Vojinom Arambašinom.

U ovom prilogu donosimo četiri dokumenta sa tim u vezi:
karton osobnih podataka Vojina Arambašina (OZNA, 1945)
njegovo pismo (očito prijepis OZN-e ili UDB-e) od 15. 10. 1946. britanskoj novinarki i spisateljici Simpson, koja je sa suprugom živjela u Cavtatu i u Splitu
zapisnik UDB-e o saslušanju u svojstvu svjedoka Vojina Arambašin od 26-27. 6. 1951. i nastavak tog zapisnika od 29. 6. 1951. Ova dva saslušanja su očito bila usmjerena u pravcu istraživanja rada Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Splitu, radi otkrivanja mogućih suradnika britanske službe SOE u okviru toga udruženja prije 1941.

* * *

Omot spisa dosijea OZN-e i UDB-e.

ARAMBAŠIN VOJIN (VICKO)

Karton podataka OZN-e o Vojinu Arambašinu iz 1945.

ODELJENJE ZAŠTITE NARODA (OZNA) – MINISTARSTVO NARODNE ODBRANE
FEDERATIVNE JUGOSLAVIJE

LIČNI PODACI
(Obrazac br. 4)

Broj
God. 1945.
/fotografija/

Strogo povjerljivo !

Prezime i ime ARAMBAŠIN – VOJIN

⁹⁹¹ PLENČA, *Kninska ratna vremena 1850-1946. Knin, Drniš, Bukovica, Ravni kotari*, 427. Podatak se temelji na izvještaju partizanskog Pokrajinskog obavještajnog centra za Dalmaciju br. 722 od 20. VIII. 1943.

Nadimak

Zanimanje: profesor Datum rođenja: 18. jula 1891. g.

Mjesto rođenja: Zadar Federativna jedinica: Hrvatska

Državljanstvo: Jugosloven Narodnost: Hrvat

Vjera: rim. kat. Zavičajnost opština

Ime oca: pok. Vicko majke..... rođena.....

Bračno stanje: oženjen Ime i rođ. prezime žene – muža: Nela Perić⁹⁹²

..... Broj djece: jedno i njihova imena: Vicko /21 g./⁹⁹³

Stručna školska sprema: 3 razr. osnovne, 8 razr. gimnazije sa maturom, trgov. akadem. ispit za meterativne struke.

Koje jezike govori i piše: srpsko-hrvatski, talijanski, engleski, francuski i nešto grčki i arapski.

Mjesto stanovanja, ulica i broj: Split

Lica u vezi:

Predmeti:

Odeljenje Zaštite Naroda MNO FNJR

Broj istražnog materijala.....

Otsjek za Mornaricu

Podaci: Bio je interniran u Liparima, 1942. g. pušten, dolazi u Split, gdje je opet nastavnik na Tehničkoj školi. Poslije njegova odlaska sa Lipara bio je pohapšen revolucionarni odbor, čiji je bi on član. Ne zna se kako je oslobođen. Za vrijeme Jugoslavije bio je potpredsjednik engleskog kluba u Splitu. Družio se nepoznatim četnicima i sličnima Dr. Račić⁹⁹⁴ /ubijen od

⁹⁹² Po podacima splitskog groblja Lovrinac, Nella Arambašin pokopana je 1971. godine, <https://www.axiomgis.com/Split/TraziPok.html?IsMobile=True#overviewtablepage> (pristup 7. VII. 2023.).

⁹⁹³ U elektronskim podacima splitskog groblja Lovrinac, sin Vojina Arambašina vodi se kao Vinko i pokopan je 2007. godine. Njegov otac, koji je preminuo 1963, upisan je kao Vojo Arambašin, <https://www.axiomgis.com/Split/TraziPok.html?IsMobile=True#overviewtablepage> (pristup 7. VII. 2023.).

⁹⁹⁴ Jakša Račić (Vrbanja na Hvaru, 5. VIII. 1868.– Split, 23. VIII. 1943.). Direktor Državne bolnice u Splitu, gradonačelnik Splita 1929 – 1933, dugogodišnji predsjednik Društva za uljepšavanje Marjana, osobni prijatelj kralja Aleksandra Karađorđevića. Za vrijeme Drugog svjetskog rata, uz vojvodu Iliju Trifunovića Birčanina i protu Sergija Urukala, predvodnik tvrde srpske linije u Ravnogorskom (četničkom) pokretu u Splitu. Napadnut je od komunista u svom domu u Splitu (po Dnevniku Vladimira Dedijera, II. knjiga, Beograd 1946, str. 410) – najprije je udaren čekićem u glavu, a zatim uboden nožem u srce, i od toga preminuo poslije nekoliko dana. Sahranjen je na vrhu Marjana

rodoljuba/ dr. Bragotini. Kao kapelnik mornaričke muzike isticao se kao anglofil. Za vrijeme biv. Jugoslavije družio se sa četnicima. Za vrijeme polit. časova nastojao je da na bilo koji način nešto ubaci, da bi uzveličavao Engleze, dok o Sovjetskom Savezu nije ni riječi rekao. Povodom discipline Arambašin je tumačio kako postoje samo dvije vrsti i to svijestna i nesvijestna. Svijestnu disciplinu pripisuje Englezima, a nesvijestnu Njemcima. Disciplinu Engleza utvrdio je sam ranije. Također je na političkom času kazao kako bismo lijepo prošli da nije bilo Engleza, t.j. da bi bili pocrkali od glada. Na svakom koraku nastojao je uveličati politiku Engleza je to naročito kod manjih grupica, radi boljeg uspjeha.

Na jednoj konferenciji je govorio o snazi demokracije Engleske i Amerike, pomenuvši također i Grola, o kome je rekao: „Grol hoće dobru demokratsku Jugoslaviju, kao i drug Tito.

Poslije konferencije na kojoj je govorio o dvodomnom sistemu rekao je: „Puno poslanika, opet mnogo manjative, mnogo će jesti.”

* * *

Napomena priređivača: *Pismo (prijepis?!) prof. Vojina Arambašina britanskoj novinarki Marjorie Simpson u London. Iz sadržaja je očito da V. Arambašin oprezan i da pretpostavlja da se pisma otvaraju i čitaju.*

Split, 15. oktobra 1946.

Draga gđo Simpson,⁹⁹⁵

nemam riječi da izrazim zadovoljstvo što sam primio vaše prvo pismo otrog nekoliko mjeseci. Bio sam zapriječen da odgovorim iz više razloga – a sada evo primam vaše drugo pismo od 7. septembra o. g. Veseli me da ste vi i vaš suprug živi i zdravi. Digli ste mi teret s duše. Također mi je bilo žao što nisam mogao vidjeti vas i g. Viberta⁹⁹⁶ i pozdraviti vas prije vašeg odlaska – pošto me je moja služba zadržala.

Usprkos strašnog iskušenja koje smo pretrpjeli osjećam se sretan da je Providnost bila milostiva svima nama. Mi joj moramo zaista biti zahvalni.

Imao bih mnogo stvari da vam kažem o meni, ali pravo govoreći, nisam u duševnom raspoloženju, da to učinim sada i radije ću počekati pogodniju priliku za to.

u rano jutro, po narednju talijanskih okupatora, koji su se plašili masovnog okupljanja Splitskana; 1945. su mu komunisti iskopali posmrtnu ostatku iz groba na Marjanu.

⁹⁹⁵ Marjorie Simpson, britanska novinarka.

⁹⁹⁶ M. E. Vibert je bio britanski konzul u Splitu. Jerca VODUŠEK STARIČ, *Slovenski špijoni in SOE*, Samozal, Ljubljana, 2002., str. 2. i dalje.

Kako vam je poznato kad je rat buknuo ja sam bio u vojsci, a tu je bio i g. Petnički. Ustaše su došle da zaplijene prostorije našeg društva, ali ih nađoše skoro prazne, jer su g. Petnički i g. Vrsaljko – sada mrtav – imali prisutnosti duha pa su odnijeli sve što je vrijedilo: komade pokućstva i predmete. Nesrećom ustaše su imale negative svih naših lokala (sjećate li se fotografija koje ste napravili za B. C. Nešto prije rata?) – i ustaše su naredili da se sve povrati, zaprijetivši im smrću. Moralo se je neke očitije predmete vratiti natrag na prijašnje mjesto (zavjese, slike, radio, naslonjače itd.) Ostalo – tako mi je rečeno – bilo je razdijeljeno staranje gdje Petnički, g. Gatina i g. Vrsaljku. Ustaška policija uzela je ključeve i zapečatila vrata. Poslije poraza jugoslavenske vojske ja i g. Petnički povratili smo se u Split, ali u međuvremenu su Talijani zauzeli grad. Mi oboje smo poduzeli korake da se dadu dignuti pečati, ali uzalud. Fašisti uđuše u lokale i opljačkane sve.

Otrag nekoliko mjeseci prijavio sam pokućstvo, knjižnicu i posuđe našeg Društva kao ratnu štetu i procjenio ih na 300.000 din. Hoće li išta biti od toga tko zna.

G. Lupis kako već znate bio je zatvoren od Talijana za vrijeme od 15 dana. Čim su prve bombe počele da praskaju po ulicama Splita g. Petnički i ja smo bili internirani na Liparima za vrijeme od pet mjeseci. Imali smo prilično neprijatno putovanje (7 dana i 8 noći od Rijeke do Lipari) uvijek u lisičinama. Kuća moga oca u Kaštelima bila je spaljena i jadni starac je umro od žalosti nekoliko dana poslije moga interniranja.– Kad su g. 1943. Njemci bombardirali Split g. Petnički se je zaklonio na otok Brač, tada se je pridružio partizanima i otišao s njima u Italiju. Zadnji put kad sam ga vidio u Splitu bio je kapetan, a sada – kažu mi – je u Parizu kao tumač sa jugoslavenskom delegacijom. On je za čudo vješt, te se znade iz neprilika izvući. Nema dvojbe da njega čeka sjajna karijera. Mislio sam uvijek da će taj daleko dotjerati, nije li tako g. Bill-e? Njegova žena je u Beogradu i dobit će mjesto učiteljice ruskog i engleskog jezika.– Ona će također postići istaknuti položaj svakako.

Moj dječak bio je u vojsci i prošao je svu borbu za oslobođenje Jugoslavije. Sada pohađa tehnički fakultet (odsjek za elektricitet) i veoma dobro uspijeva. Ima da uči još četiri godine dok ne završi nauke. To je prilično dugo, a nesrećom život biva svakim danom sve teži. Suviše osjećam da sve više starim. Nova agrarna reforma će me ispriprostiti tereta imanja koje sam taman baštiniio. Da budem kratak, moram se mučiti i kiniti kako što nisam nikada, da spojim kraj s krajem. Veseli me javiti vam da je gdje Arambašin zdrava kao riba.

Nadam se da ste se vi sada potpuno oporavili od vaše operacije i da očekujete vrijeme kada ćemo se opet sastati, premda se bojim da smo mi svi podigli (sugradili) Frankenstein-a i ne možemo vratiti sat nazad pa da kušamo do sudnjega dana.

Osjećamo se zahvalni vama i vašem suprugu zbog sijećanja u vašim molitvama, i preporučujemo se još, jer ih stalno trebamo. Moj sin i moja žena šalju vama i vašem suprugu najtoplije pozdrave.

Najljepše pozdrave i želje od g. Lupisa,⁹⁹⁷ g. Rošina i g. Damjanovića,⁹⁹⁸ kao i od vašeg iskrenog prijatelja.

V. Arambašina

(bez potpisa, očito prepis pisma – op. A. N. M.)

* * *

Napomena priređivača: *Formalno je prof. Vojislav Arambašin saslušan u svojstvu svjedoka. Međutim, zapisnik saslušanja počinje sa datumom 26. VI. 1951, a završava sa potpisom 27. VI. 1951. u 12,8 (vjerojatno 12 i 8 minuta – op. a.). Ovo saslušavanje je očito bilo naporno i dugotrajno. Iz sadržaja pojedinih pitanja je vidljivo da bi bila moguća i naknadna prekvalifikacija položaja Vojina Arambašina u položaj osumnjičenog.*

* * *

Odjeljenje UDB-e za grad

SPLIT

Dne, 26. VI. 1951. godine

ZAPISNIK

o saslušanju ARAMBAŠIN VOJINA pok. Vicka, rođen 18. VIII. 1891. godine u Zadru, Hrvat, državljanin FNRJ, po zanimanju profesor, sa stalnim mjestom boravka u Splitu, Vidilica br. 2/I.

Iznesite nam Vašu biografiju?

Do moje osme godine života živio sam skupa sa mojom majkom u Trstu. U to vrijeme majka mi se razvela sa svojom današnjim suprugom te nakom toga odlazimo u Egipat kod mog strica – brata moje majke LAINBERTA ANĐELO, koji se je nalazio u Egiptu – Aleksandrija, u svojstvu banovnog činovnika. Po doalsku u Aleksandriju nastavio sam sa pohađanjem

⁹⁹⁷ Ivan Lupis-Vukić (1876.-1967.), hrvatski novinar i proučavalac iseljeništva u SAD, 1935. prvi predsjednik Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Splitu. Skupština Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Splitu, *Jadranski dnevnik*, III/1936, br. 27., 3. II. 1936., str. 7.

⁹⁹⁸ Jure Damjanović, tajnik Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Splitu.

osnovne škole, a po završetku iste upisao sam se u gimnaziju, koju završavam u potpunosti 1908. godine. Gimnaziju sam završio u Institutu Don Bosko. Po završetku iste upisujem se u koledž De Frer da se usavršim u francuskom jeziku, a godinu dana kasnije upisujem se u Viktorijo koledž da se usavršim u engleskom jeziku. Godine 1910. bivam namješten kod advokata ĐULJOTI u Aleksandriji kao, namještenik. Kod pomenutog ostajem do 1914. godine. Ranije, tj. dok sam se nalazio u Koledži, a i kasnije nisam se bavio, odnosno nisam pripadao nikakvim političkim ni društvenim strankama.

Godine 1914. dolazim u Jugoslaviju kod svog oca, da bi konačno uredio svoje familjarne stavri, a među ostalim i moje konačno prezime, jer sam se do tada vodio pod majčinim prezimenom. Mojim dolaskom u Split oca sam zatekao kao zatvorenika tadašnjih vlasti /Austro-Ugarske/, a zatvoren je radi toga što je bio jugoslavenski nacionalista⁹⁹⁹. Dok se je moj otac nalazio u zatvoru, dobio sam svega dva puta dozvolu, na temelju koje sam sa njime u zatvoru razgovarao, nakon čega je bio odveden u Maribor. U Splitu sam ostao svega jedan mjesec dana, a zatim sam otišao kod strica Siđa Trcne, kod kojeg sam također ostao mjesec dana, a koji se je nalazio u Splitu. Zatim sam otišao kod tetke LUDMIRE LANVEBERT koja se je nalazila u Dubrovniku i kod nje sam ostao do 1916. godine. Za to vrijeme nisam bio nigdje zaposlen, jer nisam poznavao Hrvatski jezik, već sam pomagao svojoj tetki u dućanu Singerovih mašina.

Godine 1916. odlazim na osluženje vojne obaveze u Doboju, odakle sam bio upućen na jugoslavensko-talijansku granicu kod Gorice i tu sam ostao do februara 1917. godine, kao vojnik-muzikant Austro-Ugarske vojske. 1917. godine dolazim u Split i do 1918. služim vojsku u Splitu u kasarni „Gripe“.

Nakon što je nastalo primirje tj. 1918. godine nastanio sam se u Splitu i zaposlio se kao tumač stranih jezika kod Pokrajinske Vlade za Dalmaciju u Splitu. Ovo zaposlenje dobio sam preko dr. Makale¹⁰⁰⁰, koji se je tada nalazio u Splitu i vršio funkciju u Pokrajinskoj Vladi. Gdje se navedeni danas nalazi nije mi poznato, jer sam ga zadnji put vidio 1919. godine. Dužnost tumača vršio sam do 1919. godine, tj. do vremena dok su se u luci nalazili talijanski, engleski, francuski i američki brodovi.

⁹⁹⁹ U popisu politički sumnjivih osoba austrougarske policije iz 1916. (Arhiv SANU br. 14588), navodi se: „Vikontije Arambašini. Gemeindevausschuss. Castel – nuovo bei Trau. K. Nr. 1141/1912. Grossserbische Propaganda. Serbophil. Unverlässich“. On je dakle bio pod nadzorom od Balkanskog rata 1912, dok je njegov brat „Dr. Josef Arambašin“ zaveden u kartoteku kasnije, pod brojem 200/1916.– Popis politički sumnjivih ličnosti s područja Dalmacije, Crnogorskog primorja, Bosne i Hercegovine u vreme Prvog svjetskog rata, (priredio Vasilije Đ. Krestić), *Zbornik o Srbima u Hrvatskoj*, knj. 10., Beograd, 2016., str. 232.

¹⁰⁰⁰ Dr. Ante Makale, advokat, prvi predsjednik Pučke štedionice u Splitu 1907. Godine 1919. potpredsjednik Pokrajinske vlade za Dalmaciju. Kasnije blizak Samostalnoj demokratskoj stranci Svetozara Pribičevića.

Odlaskom ovih brodova moja funkcija kao tumača završena je. Kao tumač prevađao sam razne dokumente sa hrvatskog na ostale jezike u Predsjedništvu vlade. Nakon što su otišli strani brodovi, ja sam dobio namještenje kod trgovačke akademije u Splitu, kao profesor stranih jezika. Na ovoj dužnosti ostao sam do 1932. godine kada sam bio premješten u srednjo-tehničku školu, gdje sam ostao do 1948. godine, a od 1948. nalazio sam se na dužnosti profesora na Ekonomskom tehnikumu u Splitu.

Preko koga sam dobio namještenje u Trgovačkoj akademiji godine 1919. sada se ne mogu sjetiti, a mislim da je bio predsjednik Vlade od kojeg sam ja primio dekret o zaposlenju, a po imenu se zove Ivan Dr. Krstelj¹⁰⁰¹.

Godine 1935. biva u Splitu formirano „Društvo” prijatelja Velike Britanije i Amerike. Nakon što je „Društvo” formirano, odmah sam se učlanio u istog, te kao takav podučavao sam u obliku tečajeva razna lica na Engleskom jeziku, a 1940. godine biran sam za predsjednika „Društva”. Ovu dužnost sam vršio do dolaska ustaša u Split godine 1941. U to vrijeme nalazio sam se kao vojnik bivše Jugoslavenske vojske, na dužnosti u Marjanu. Kao se je jedinica zvala, nije mi poznato.

1941. godine u mjesecu novembru nakon atentata, koji je izvršen na vojnu muziku u Splitu, bivam hapšen od Italijana i odveden u logor Lipari – Italija. U Liparima sam ostao do 1942. godine do mjeseca aprila, kada sam bio pušten sa još nekoliko drugova kući. Ovo hapšenje usljedilo je radi toga, a to je moje mišljenje, što su Talijani mislili da su bombe bacili Engleske pristaše, a budući da sam se i ja nalazio u englesko-američkom „Društvu”, to su vjerovatno i na mene posumnjali, da sam bio učesnik u atentatu. Razlog da su uhapsili mene i profesora PETNIČKI ZVONIMIRA i da su nas odveli u logor Lipari-Italija, jeste taj što sam ga već naveo /ovo je čisto moje mišljenje/.

Po dolasku iz logora 1942. godine, preuzimam svoje staro mjesto u Tehničkoj školi, gdje ostajem do 1948. godine, sa prekidom od jedne godine dana. Ovaj prekid smatra se u vremenu kada sam se nalazio u mornaričkoj glazbi i to od 1944. do 1945. godine.

Što Vam je sve poznato o radu i djelovanju „Društva” prijatelja Amerike i Engleske?

„Društvo „ prijatelja Velike Britanije i Amerike, formirano je u Splitu godine 1935./ne bi mogao tačno da kažem da li je te godine/. Osnivači „Društva” bili su: ja, profesor ZVONIMIR

¹⁰⁰¹ Dr. Ivan Krstelj (1867.-1949.) bio je uhapšen od austrijskih vlasti 1914, a 1918-1919. istaknuti političar u Zemaljskoj (Pokrajinskoj) vladi za Dalmaciju. Poslije toga bio je visoko pozicionirani političar Demokratske stranke Ljube Davidovića, narodni poslanik 1919., a u periodu od 1921-1922. ministar vjera Kraljevine SHS.

PETNIČKI¹⁰⁰², IVO VUKIĆ-LUPIS i neki po imenu FERRI¹⁰⁰³. Svi navedeni bili su državljani Jugoslavije. Obzirom da smo mi bili prijatelji, više puta smo se dogovarali kako bi bilo dobro da se formira jedno „Društvo”, slično engleskom Serclu, koje se tada nalazilo u Splitu. Ovo društvo formirano je 1919. godine, pod parolom da vlada veliki interes za učenje Engleskog jezika. Nakon što smo se dogovarali kako ćemo formirati „Društvo” prijatelja Engleske, sazvali smo osnivačku Skupštinu, a prostorije smo pronašli u iseljeničkom „Klubu”¹⁰⁰⁴ koji se je nalazio na Narodnom trgu. Mi smo ote prostorije kasnije u potpunosti prisvojili, jer useljenički „Klub” nije aktivno djelovao. Kada se je Francuski „Klub” preselio u „Prokarativu” na Botičevoj poljani, tada smo preuzeli njihove prostorije, koje su se nalazile na Narodnom Trgu. Referat na osnivačkoj Skupštini držao je dr. Petnički i Ivo Vukić – Lupis. Da li se je Petnički kome u Engleskoj obraćao radi formiranja „Društva”, nije mi poznato, ali sam mišljenja, da se je netkome morao obratiti, te ako se je obratio, onda je sigurno Londonu British Council – Britanski savjet – društvo za propagandu, jer je on imao dosta poznanstava u Engleskoj, obzirom da je tamo studirao.

Poznato mi je da je jednom dobio stipendiju za odlazak na praznike u London. Prije formiranja društva Petnički je došao iz Novog Sada, pa je odmah se počeo sa nama dogovarati o formiranju navedenog društva. Za formiranje društva bio je dosta aktivan, pa sam ja dobio utisak da on pomoću tog društva hoće da zaradi, tj. da poboljša svoje ekonomsko stanje.

Na osnivačkoj skupštini biran je za predsjednika LUPIS, a za tajnika Petnički. Na ostalim skupštinama, koje su svake godine redovito održavane, uvijek su oni izabrani u Upravu, tj. za tajnika i predsjednika. Tko je vršio dužnost zamjenika tajnika, nije mi poznato, jer koliko se sjećam, mislim da zamjenik nije bio ni predviđen. Ako je zamjenik i postojao, onda je tu dužnost vršila njegova žena Slavenka Petnički, koja je istodobno vodila tečaj engleskog jezika za sitnu djecu. Njegova žena, kao i on, dosta su bili aktivni u društvu. Petnički je za vrijeme stare Jugoslavije bio rezervni poručnik, ili kapetan. Kakove je veze imao Petnički sa engleskim konzulatom, nije mi poznato. Ako su veze postojale, onda su bile sigurno službenog karaktera, tj. kada je trebalo da se podupre neka molba za dobivanje biblioteke, ili kojekakvih knjiga, radio-aparata, koje je on uvijek tražio od Engleskog konzulata, odnosno od samog konzula.

Petnički je kao čovjek uvijek bio korektan u ophođenju sa ljudima, a nije mi poznato kojoj je stranci pripadao. Poslije sloma stare Jugoslavije poznato mi je, da je otišao na Brač i da je

¹⁰⁰² Prof. Zvonimir Petnički bio je 30. IX. 1970. prilikom susreta Josipa Broza Tita i američkog predsjednika Richarda Nixona u Beogradu, prisutan kao prevodilac. S obzirom da je na sastanku bila i Lijana Tambača, kao stalni Titov prevodilac, može se pretpostaviti da je Petnički prevodio za potrebe američkog predsjednika.

¹⁰⁰³ Stjepan Ferri, Skupština Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Split, *Jadranski dnevnik*, III/1936., br. 27., 3. II. 1936., str. 7.

¹⁰⁰⁴ Iseljenički klub otvoren je u Splitu 1926. godine. Iseljenički klub. Sinočnje svečano otvorenje, *Novo doba*, IX/1926., br. 204., 4. IX. 1926., str. 4.

tamo stupio u vezu sa partizanima, gdje je ostao sve do oslobođenja. Poznato mi je da se je poslije oslobođenja nalazio u štabu J. A. kao tumač, te je kao takav pratio našu delegaciju na zasjedanju UON u Parizu i Njujorku. Danas se nalazi u Beogradu, a kakovu dužnost vrši nije mi poznato. Prije dvije godine kada je došao na kupanje pričao mi je, da drži neke tečajeve oficirima iz stranih jezika.

Prilikom atentata na vojnu muziku godine 1941. koji je izvršen u Splitu, zajedno sa mnom bio je uhapšen i odveden u logor Lipari – Italija, gdje smo ostali sve do konca aprila 1942. godine, kada smo bili pušteni i došli u Split. Dolaskom u Split pomenuti je nastavio sa svojim radom, gdje je bio zaposlen u gimnaziji u Splitu. Jednom je bila organizovana jedna grupa izletnika u Veneciju, na kojem je izletu i on bio, te mi je tom prilikom njegova žena rekla da je i njen muž pošao sa njima, s namjerom da pobjegne /ona mi je ovo kazala, kada su izletnici već krenuli/. Međutim to mu nije uspjelo i povratio se natrag u Split. Izlet su organizovali Talijani /neki odio za škole/. Dok smo se nalazili u logoru Lipari – Italija, mi smo obodvojica držali tečajeve logorašima iz stranih jezika – besplatno.

VUKIĆ IVANA – LUPISA upoznao sam pred osnivanje „Društva”. Poznato mi je da je po zanimanju bio novinar i ad se je dosta bavio sa iseljeničkim pitanjima. Dosta je po svjetu putovao, a osobito je proputovao kroz Ameriku.

On, kao i Petnički držao je tečaj Engleskog jezika, a kao predsjednik, presjedao je Skupštinama i sastancima Uprave. Jednom prilikom u razgovoru mi je rekao da trebamo što više iskoristiti prilike i izvući što više knjiga od Engleza, jer ako izgubimo ovaj momenat /momenat je smatrao onim, kada su Englezi bacali dosta propagandnog materijala van svojih zemalja, tj. kada su bacali dosta naučnih knjiga/, naš grad ostat će bez naučnih knjiga i neće imati više prilike da dođe do jedne pristojne naučne Engleske biblioteke. Vukić Ivo – Lupis danas se nalazi u Splitu.

Četvrti od glavnih osnivača bio je Ferri koji je prije rata umro, kao i dr. Vuletić Marin, koji je također umro prije dvije godine. Osim mene, Petničkog i Vukića, u pravi „Društva” su se još nalazila sljedeća lica: pomorski kapetan GATTIN¹⁰⁰⁵, gosp. MAMACZI¹⁰⁰⁶, gospođica PERIČIĆ¹⁰⁰⁷ i još neki MAROEVIĆ¹⁰⁰⁸.

Gattin se je kao član Uprave zalagao na rukovođenju aparata za projektovanje slika prilikom predavanja. Danas se Gattin nalazi u JRM, kao major. Poslije oslobođenja vidio sam ga nekoliko puta i tada smo se samo pozdravili, jer sam se ja nalazio u mornaričkoj muzici.

¹⁰⁰⁵ Vjerovatno je to Gattin V. Anton (Ante), rođ. u Trogiru 1894, kapetan fregate.

¹⁰⁰⁶ Zoe Mamaczi – Skupština Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Split, *Jadranski dnevnik*, III/1936., br. 27., 3. II. 1936., str. 7.

¹⁰⁰⁷ Nada Peričić, *Jadranski dnevnik*, isto.

¹⁰⁰⁸ Dr. Frano Maroević – *Jadranski dnevnik*, isto.

Gospođa Mamaczi danas se nalazi u Supetru, a u „Društvu” je vršila dužnost samo člana uprave. Poznato mi je da je navedena učestvovala u NOB-i i da je ranije po zanimanju bila liječnik, a da li ima fakultetsku spremu, nije mi poznato.

Gosp. Peričić kao član Uprave vodila je biblioteku u „Društvu”, koja se je nalazila u društvenim prostorijama. Navedena Peričić je po zanimanju profesorica klavira i danas se nalazi u Splitu.

Blagajnik „Društva” bio je Damjanović Jure, po zanimanju bankovni činovnik, koji je svoju dužnost vršio ispravno. Danas se nalazi kao činovnik Narodne banke u Splitu. Dužnost blagajnika bila je, da vodi blagajničke knjige, dok je za skupljanje članarije postojao sabirač, a kako se zove nije mi poznato.

Maroević koji je također bio član Uprave, nije vršio nikakvu dužnost, osim običnog člana. Maroević, kao i ostali nije se u „Društvu” mnogo isticao. Navedeni Maroević je pobjegao 1946. godine u inostranstvo, a bijeg je izvršio koliko je meni poznato od njegovog ranijeg pričanja radi toga, što pasoš koji je tražio od naših Vlasti nije na vrijeme dobio, te ja smatram da je pobjegao radi toga, kako bi došao k svojoj ženi, koja se je nalazila u Engleskoj. Inače učestvovao je u NOB-i.

Svi navedeni članovi Uprave znali su govoriti Engleski, osim Damjanovića koji je tek učio njihov jezik.

U „Društvu” je bilo učlanjeno oko 300 lica, a pred rat, naime „Društvo” je u početku brojilo oko 30-40 članova, a što se više približavala ratna opasnost, to su se sve više u „Društvo” upisivali novi članovi, pa je broj pri sam rat porastao do 300 članova¹⁰⁰⁹. Društvo je godišnje jedan put održavalo svoj društveni ples, na koji ples su uvijek bili pozvani predstavnici, pa i sam engleski konzul, koji se je nalazio u Splitu. Koliko je puta bio prisutan netko iz engleskog konzulata, nije mi poznato, tj. sada se ne sjećam, a siguran sam da je zadnju godinu prisustvovao plesu, koji se je održavao u tadašnjem hotelu „Ambasador” engleski konzul. Skoro svake večeri u društvenim prostorijama održavane su prigodne salonske igre, ili predavanja. Od članova „Drušva” sjećam se da su bile gospođa Celigoj, Najman i još mnogo đaka srednjih škola, ali žena je bilo više, nego muškaraca.

Da li danas održavate kakove veze sa inostranim prijateljima od prije rata?

U inostranstvu se dopisujem sa gosp. PILDCH iz Bristola u Engleskoj. Ovo dopisivanje je obično o Božiću, kada on meni, a i ja njemu šaljem čestitke. Isti slučaj dopisivanja je sa gosp. SIMPSONOM iz Londona, od kojeg sam lanjske godine primio jedan paket od dva kg., kojeg mi je uputio za Božić. U tom paketu se je nalazila slana šunka. Još se dopisujem sa JOHN

¹⁰⁰⁹ Početkom 1936. Udruženje (društvo) je imalo 134 člana. Skupština Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike u Split, *Jadranski dnevnik*, III/1936., br. 27., 3. II. 1936., str. 7.

BUNDLE, koji se sada nalazi u Singapuru, te se i sa njim dopisujem o Božiću, kao i sa gore navedenim. Od navedeni, a niti od drugih lica /jer drugoga i ne poznajem/ ne primam nikakve pakete.

Ispustio sam napomenuti, da sam pred nekoliko mjeseci dobio pismo od mog đaka NEJMANA iz Londona, koji se je interesovao za moje zdravlje, na kojeg sam mu odgovorio i više od tada nismo se dopisivali. Potpune adrese od gore navedenih lica, nalaze mi se kod kuće.

Kakove ste sve veze imali sa stranim dipl. predstavnicima za vrijeme stare Jugoslavije?

Veze sa stranim diplomatskim predstavnicima za vrijeme stare Jugoslavije nisam imao nikakove, naime dva puta me pozvao engleski konzul WALBERT¹⁰¹⁰, jednom na objed zajedno sa mojom suprugom u jednoj kući, a drugi put pozvao me u konzulat za vrijeme osustva predsjednika Lupisa, gdje me je pitao da mu objasnim kako smo mogli primiti u članstvo „Društva” jednog čovjeka /mislim da se je zvao GROL/ za kojeg je on smatrao da je bio njemački špijun, a po obavještenjima, koje je dobilo „Društvo” od raznih lica – članova „Društva” sumnjalo se da je trgovao bijelim robljem, a kasnije kao takav bio je isključen iz „Društva”. Kako sam već naveo on je isključen iz „Društva”, sjedne strane radi toga što da se je prema informacijama konzulata smatralo kao špijuna, a sa druge strane kao trgovca bjelim robljem, pa je sve to dovelo do toga, da ga se kao nepoćudnog isključi iz „Društva”.

Napomena: Na prvoj stranici u redu 28 stoji da sam ja dobio utisak da pomoću toga „Društva” Petnički hoće da zaradi, tj. da poboljša svoje ekonomsko stanje, s time sam htio da kažem, da je on pomoću tečajeva koji su se održavali u „Društvu”, htio da poboljša svoje ekonomsko stanje /zapisnik od 27. VI. 1951. godine/.

Prekinuto dana 27. VI. 1951. godine u 12,8 sati.

Saslušao: Tomić Ivo

/vlastoručni potpis/

Svjedok: Arambašin Vojin

/vlastoručni potpis/

* * *

Napomena priređivača: *Iz zapisnika o nastavku saslušanja od 29. VI. 1951. vidljivo je da se isljednik UDB-e usredotočio na pokušaj otkrivanja mogućih suradnika SOE-a, te da V. Arambašin više nije u opasnosti da bi postao potencijalni osumnjičeni.*

¹⁰¹⁰ Ovo je očito greška, jer se konzul prezivao Vibert, a tako ga i Arambašin naziva u nastavku saslušanja 29. VI. 1951.

* * *

UDB-e za grad Split
Split
dne 29. VI. 1951. god.

Z a p i s n i k

o nastavku saslušanja prof. ARAMBAŠIN VOJINA, sastavljen dana 29. juna 1951. godine u prostorijama Odjeljenja UDB-e za grad Split.

Što Vam je sve profesore poznato o vezama „Društva prijatelja Amerike i Engleske” sa stranim diplomatskim ili drugim predstavnicima Vel. Britanije u našoj zemlji i kakovu su pomoć ovi pružali „Društvu”?

Što je meni poznato u vrijeme osnivanja „Društva” vezu sa brit. predstavnicima u našoj zemlji održavao je prof. Petnički. Ličnosti sa kojima je prof. Petnički bio u vezi nisu mi poznate, ali mislim da je uglavnom bio povezan sa predstavnicima „British Council-a” /Britanski savjet – ured za propagandu/. Već u samom početku od „British Council-a” pružena je „Društvu” materijalna pomoć. Veza preko prof. Petničkog održavana je sa Britancima sve do osnivanja britanskog konzulata u Splitu nekako 1937. godine. Uspostavom konzulata vezu, „Društva” sa predstavnicima Engleske preuzela je na sebe gđa Marjorie Simpson – Englezica, koja je inače bila nastanjena, do dolaska konzulata u Split, u Cavtatu kod Dubrovnika. Osim gđe. Simpson i prof. Petnički, što je meni poznato u direktnoj i legalnoj vezi sa Britancima nije bio nitko drugi od članova ili uprave „Društva”. Dakle bili bi mi skoro svi u dodiru sa Britancima koji bi na pr. došli da održe razna kulturna, naučna i politička predavanja u „Društvu”, ali to je bio samo momentalni kontakt.

Kako sam već rekao u prvo vrijeme pomoć sa strane Britanskih predstavnika u našoj zemlji pri osnivanju „Društva” pružena je uglavnom u knjigama, dok kasnije smo od njih dobili novac za nabavku aparata za projektiranje slika, filmski aparat sa filmovima, ciklostin za umnožavanje raznih skripta za tečajeve i predavanja, zatim čitav namještaj u prostorijama „Društva”. Osim toga od njih smo primali besplatno neke njihove novine i revije, međutim sjećam se neke smo i plaćali, ali opet iz izvora koje su oni dali. Glavne novine koje su čitane bile su „Times”, „London News” i „New York Herald”. Uz sve to, bilo je nabavljeno kuhinjsko posuđe za prigode čajanki i drugih zabava, koje su inače održavane skoro svake sedmice po jedan put.

Što sve znate o ulozi gđe. Simpson, koju je imala u vezi sa „Društvom” i inače što Vam je sve o istoj poznato?

Koliko mi je poznato gđa. Simpson u našu zemlju doselila je skupa sa svojim mužem koji je bio slikar¹⁰¹¹, a došli su nekako 1930. godine. U prvo vrijeme nastanili su se u Cavtatu kod Dubrovnika, gdje su mislim imali i svoju kuću, a kasnije, naime skoro odmah po dolasku brit. diplomatskih predstavnika u Split preselila se je i gđa. Simpson. Nije bila član Uprave „Društva”, ali je svejedno prisustvovala sastancima uprave, kako bi znala prenjeti – referisati „British Council-u” potrebe „Društva”, organizaciju rada i dr. Ona je uglavnom organizirala i vodila čajanke i druge zabave u „Društvu”.

Gđa Simpson bila je žena vrlo agilna u radu i djelovanju „Društva”. Imala je veći broj prijatelja i poznanika – uglavnom sve članove „Društva”, bila je vrlo korektna u ophođenju sa svakim. Sasvim je logično da je podržavala vezu sa britanskim konzulatom u Splitu, ali karakter te veze meni nije poznat. Zvanje joj je bilo spisateljica, pisala je razne novele i članke za revije. Njen suprug Herbert Simpson bio je mnogo stariji od nje. Bavio se je slikarstvom, a također je i pomagao njoj u radu „Društva”. Ponekada bi održao u „Društvu” po neko naučno predavanje. Obojica su otselili u kapitulaciji stare Jugoslavije, a kako i na koji način nije mi poznato. Sada se oboje nalaze u Londonu – na adresi: Westminster Bank Ltd. Foreign Branch Office 41 Lothbury – London E. C. 2.– Sa njima sam u pismenoj vezi od 1948. ili 1949. godine. Karakter naše veze je čisto prijateljski.-

Kojih se sve stranaca sjećate kao gosta „Društva” i karakter njihovih posjeta „Društvu”?

Dakle, skoro svaka dva mjeseca bi došao po netko od stranaca, uglavnom Britanaca u goste „Društvu” i tom bi prilikom održao po neko predavanje. Ova lica bi došla sa određenim planom i obično bi posjetili sve gradove u zemlji u kojima je postojalo „Društvo prijatelja Amerike i Engleske”. Bilo je muškaraca i žena, a sjećam se i po imenu Edith West¹⁰¹² – glasovita Britanska spisateljica i po imenu i prezimenu drugih se ne sjećam. Među njima bilo je književnika, novinara i drugih.– Karakter njihovih posjeta bio je da održu – kako sam već i rekao – po neko predavanje iz oblasti nauke.

Da li ste Vi profesore poznavali nekog od stranih dipl. predstavnika i da li ste sa njima dolazili u vezu?

¹⁰¹¹ Muž Marjorie Simpson bio je slikar Herbert W. Simpson, što se vidi i u dopisu *Novom dobu* iz Dubrovniku u broju 46. za 1938. od 24. II. 1938., 4.

¹⁰¹² Očita pogreška, radi se o engleskoj književnici i novinarki Rebeci West, čije gostovanje u Splitu 21. 3. 1936, u organizaciji Udruženja prijatelja Velike Britanije i Amerike, je najavio u članku: Poznata engleska književnica i novinarka u Splitu., *Jadranski dnevnik*, III/1936., br. 65., 18. III. 1936., str. 6.

Od stranih diplomatskih predstavnika poznao sam brit. konzula prije rata u Splitu Viberta i njegova činovnika Gizlanda. Sa njima obojicom bi se tek susreo na kakovu prijemu ili u „Društvu” i to bi više bili slučajni susreti i čisto na prijateljskoj osnovi. Od oslobođenja na ovamo ne poznam niti imam veze sa bilo kojim stranim diplom. predstavnikom ni direktno ni indirektno. Jedino sam jednom prilikom 1945. ili 1946. godine posjetio brit. konzula – ne sjećam se čak ni kako se je zvao – a svrha posjete je bila savjet njegov u pogledu prijavljivanja štete prouzrokovane našem „Društvu” u toku rata, jer je među ostalim stvarima bilo i predmeta, koji su bili svojina britanskih podanika, kao uljene slike gosp. Simpsona.

Što Vam je Vojine sve poznato o radu i djelovanju kluba „Cercle Francais”?

„Cercle Francais” /Francuski klub/ osnovan je po svršetku I. Svjetskog rata – nekako 1919. godine. Osnovali su ga oficiri sa francuskog krstaša „Foudre”, da bi došli u vezu sa građanstvom. Dok su se oni tu nalazili, oni su i finansirali klub, a po njihovu odlasku sazvana je osnivačka skupština kluba i izabrani su samo naši ljudi u upravu, na čelu sa predsjednikom dr. Ivom Staliom.

Ostali članovi uprave bili su: prof. Denegri¹⁰¹³ Milivoj, sada u Splitu, činovnik „Dalma-cien” Gamulin, sada također u Splitu i gđa Ivonne Zlatar – porijeklom Francuzica, udata za našeg državljanina prof. Zlatar, sada također u Splitu. Svi gore spomenuti su skoro sve do pred rat bili članovi uprave. Sve do pred rat u klubu se nikada nije vodila nikakova politička propaganda, međutim 1939. godine nekoliko članova ustaški nastrojenih učlanili su jedan veći broj svojih pristaša pred godišnju skupštinu, tako da su bili preuzeli i upravu samog kluba. Imena ovih ustaških raspoloženih se ne sjećam.

Pomoć finansijsku klubu pružao je francuski konzulat u Splitu. Klub je raspolagao sa svojim prostorijama prvo vrijeme na Nar. trgu – kuća Dadić, a kasnije na Botičevoj poljani. Bila je čitaonica, biblioteka i dvije ili tri sobe za tečajeve. Tečajeve su održavali: Ivonne Zlatar i njen muž, a njihovim odlaskom u Mostar 1936. godine preuzeli smo ja i prof. Denegri, te gđa Marten – sada u Francuskoj.

Među najagilnijim u „klubu” bili su: gđa Marten, prof. Denegri i gđa Zlatar, te gđica Čižek¹⁰¹⁴ – ćerka maestra Čižeka,¹⁰¹⁵ sada također u Splitu. Vezu sa diplomatskim predstavnicima Francuske ispred „kluba” održavali su uglavnom Francuzi koji su se nalazili u „klubu”, a to je bila gđa Zlatar, gđa Marten, ing. Roux. Bilo je slučajeva da su isto kao i u „Društvo prijatelja Ame-

¹⁰¹³ U zapisniku stoji: Denegri, kao što se i danas piše. Prije toga, 20-ih godina prošlog stoljeća se pisalo „De Negri Milivoj” – npr. Cercle Franco – Yougoslave, *Novo doba*, VII/1924., br. 12., 16. I. 1924., str. 5.

¹⁰¹⁴ Milada Čižek, nastavnica u građanskoj školi u Splitu.

¹⁰¹⁵ Ivo Čižek (1867.-1953.) kompozitor, kapelnik, dirigent, rodnom iz Češke. Više o njemu u *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 3., Zagreb, 1993., str. 79-80.

rike i Engleske” što su dolazili Englezi, tako isto su u ovaj „klub” dolazili pojedini Francuzi u svrhu održavanja raznih predavanja. Prostorije „kluba” nalaze se sada u Marmontovoj ulici. Od svog prestanka kapitulacijom stare Jugoslavije do 1947. godine „klub” nije djelovao uopšte. Dakle sada ne djeluje kao „klub”, jer nema članstva, već jedino članstvo za posudbe iz biblioteke. U stvari to je sada samo jedna čitaonica, a istodobno se održaju i tečajevi francuskog jezika. Sa svim rukovodi gđa Zlatar.

Prekinuto istog dana u 12,15 sati.

Saslušao:
/vlastoručni potpis/

Saslušani:
/vlastoručni potpis/

HR-DAST, fond 409, Sekretarijat unutrašnjih poslova za Dalmaciju, dosije br. 43., Arambašin Vojin

SUMMARY

DALMATIAN YUGOSLAV MONARCHISTS IN THE DOCUMENTS OF THE DEPARTMENT FOR PEOPLE'S PROTECTION AND THE STATE SECURITY ADMINISTRATION

Dr. Čedomilj Medini, dr. Vlade Matošić, Slavko Arneri, Vojin Arambašin

Abstract: The documents (that cover the period between 1937 and 1951) of the communist authorities such as „The Department for People's Protection” and „The State Security Administration” from Dalmatia were published in this article. Documents on this topic have been published as part of document collections until now. The purpose of this paper is to describe the fates of several individuals in the communist repressive system at the end of World War II and the subsequent years following its conclusion. The documents selected represent the fates of several well-known individuals who were of monarchist, Yugoslav unitarian political orientation.

Key words: Yugoslav nationalism, Chetniks, Dalmatia, World War II, the post-war period, The Department for People's Protection, The State Security Administration